

Сураи Ҳач

Сураи «Ҳач» дар Мадина нозил шуда аз 78 оят иборат аст.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Бисмиллаҳи-р-Раҳмани-р-Раҳим

Ин сура монанди дигар сураҳои дар Мадина нозилшуда масъалаҳои шариъати исломиро баррасӣ менамояд. Инчунин мавзӯҳои ақидави мисли имон, тавҳид, қиёмат ва манзараҳои он, тарс ва ҷароси мардум дар он рӯз дар ин сура низ баён шудааст.

Сура бо зикри зилзилаи саҳт ва таҳлукаовар, ки пеш аз барпошавии қиёмат воқеъ мегардад, оғоз шудааст ва он чунон даҳшатнок аст, ки на танҳо қасрҳо ва кӯшкҳоро зеру забар мекунад, балки тарсу ҷароси он ба модарони ширдеҳ чунон таъсир мекунад, ки ҳатто онҳоро аз кӯдакони ширхонарош ғофил мегардонад, занҳои ҳомила низ аз тарси он зилзила сақти ҷанин мекунад. Инсонҳо аз ваҳшати он рӯз мисли инсони маст мекалованд, дар ҳоле ки май нанӯшидаанд.

Сипас, сура хабар медиҳад, ки нақӯкорон дар манзилҳои пурнеъмати Биҳишт ҷой мегиранд ва бадкорон воридаи Дӯзах мегарданд. Дар оятҳои охир сура беқадрии бутҳо ва бутпарастонро бо мисоле баён намуда, инсонҳоро ба пайравӣ аз дини Ислом, дини Ҳақ ва мӯътадил даъват мекунад.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Бисмиллаҳи-р-Раҳмани-р-Раҳим.

Оғоз мекунам ба номи Худованде ки беандоза меҳрубону бениҳоят бораҳм аст.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ ۖ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ ﴿١﴾

**Йӓ айюҳа-н-нӓсу-т-тақу! Раббакум инна залзала-с
сӓъати шай-ун ъаъим. 1.**

1. Эй мардум, аз Парвардигори хеш битарсед! Ҳаройина, зилзилаи қиёмат ҳодисаи бузург аст.

Худованди таъоло дар ибтидои сураи мазкур тамоми башариятро, қатъи назар аз муъмину кофир, мавриди хитоби Худ қарор дода фармудааст, ки эй мардум, аз азоби Парвардигори хеш битарсед. Барои иҷрои амрҳои Ӯ таъоло бикӯшед ва аз манъкардагҳои Ӯ дурӣ бичӯед. Аз ҳаромҳо парҳез кунед ва бо иҷрои амрҳои Худованд худро аз азоби Ӯ эмин гардонед. Аз бадкорӣ парҳез кунед, чаро ки зилзилаи (заминҷунбии) рӯзи қиёмат чизи (ҳодисаи) хеле бузург ва даҳшатангез аст. Зилзилае, ки дар ин оят зикр шуд, яке аз аломатҳои қиёмат аст, ки пеш аз баромадани Офтоб аз ғарб дар рӯи замин воқеъ мегардад. Дар он рӯз ҳеҷ инсон наметавонад амали солеҳро анҷом диҳад, то аз ҳароси он рӯз наҷот ёбад.

يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ

حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَرَىٰ وَمَا هُمْ بِسُكَرَىٰ وَلَٰكِنَّ عَذَابَ

اللَّهِ شَدِيدٌ

**Явма таравнаҳа тазҳалу куллу мурзиъатин ъамма
арзаъат ва таъаъу куллу зъати ҳамлин ҳамлаҳа ва тара-
н-наса сукāро ва мā ҳум би сукāро ва лāкинна
ъазāбаллоҳи шадид. 2.**

**2. Рӯзе, ки онро бубинед, ҳар ширдиҳанда аз тифле, ки ўро шир
медихад, гофил шавад ва ҳар зани бордор бори шиками худро
биниҳад ва мардумро маст бубинӣ ва ҳол он ки маст нестанд,
валекин азоби Худо (дар он рӯз) сахт аст.**

Аллоҳ таъоло дар ин оят чигунагии ҳолати инсонҳоро ҳангоми барпошавии зилзилаи рӯзи қиёмат баён намуда аст. Ба ҳамагон маълум аст, ки Худованд инсонро чунин офарида аст, ки модар ба тифли ширхораи худ муҳаббати аҷиб дорад. Аммо дар он рӯзи беандоза даҳшатбор ҳар модари ширдеҳ аз рӯи тарсу ҳарос аз тифли худ гофил мемонад, пистони худро аз даҳони тифли ширхораи худ берун мекашад ва фарзанди азизашро фуру мегузораду ба ғами худ овора мешавад.

Инчунин ҳар ҷони ҳомила аз тарсу ҳароси он рӯз беихтиёр ҳамлашро пеш аз муҳлат фуру меафканад сақти ҷанин мешавад. Мардумро дар он рӯз аз шиддати тарс ва даҳшат ҳуш аз сарашон

парида, монанди маstone ки бе рабт ба ҳар тараф мекалованд, дар рафтуой мебинӣ, дар ҳоле, ки онҳо масти шароб нестанд. Онҳо дар он рӯз аз хавфи азоби Аллоҳ дар ҳаросанд, ки ҳоламон чи мешуда бошад? Онҳо чи касонанд, ояти зер мушаххас баён кардааст:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ تُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَّرِيدٍ ﴿٢٠﴾

Ва мина-н-наси ма-й юҷадилу филлаҳи би гайри ълми-в ва яттабиъу кулла шайтони-м марид. 3.

3. Ва аз мардум касе ҳаст, ки дар шаъни Худо ба гайри дониш гуфтугӯ мекунад ва ҳар шайтони мутамаррид (саркаш)-ро пайравӣ мекунад -

Муфасссирон гуфтаанд: «Ин оя дар шаъни Назр ибни Ҳорис нозил шудааст. Зеро ӯ мегуфт: «Фариштагон духтарони Худоянд, Қуръон аз афсонаҳо ва достони пешиниён иборат аст». Инчунин ӯ қиёмат ва зиндагардонидан баъд аз мирониданро инкор дошт ва дар ин хусус бисёр кашмакашу баҳсу мунозира мекард». Баъзе аз муфасссирон гуфтаанд, ки агарчи нозилшавии ин оят вобаста ба шахси хос аст, аммо ҳар касе, ки ин хислатҳои разилро дошта бошад, (чун ҳукми оят ом аст), ӯро низ шомил мегардад.

Хулоса, баъд аз ҳушдор додани мардум ва баёни ҳолати даҳшатбори рӯзи Қиёмат, Аллоҳтаъоло дар ин оят фармудааст, ки бо вучуди хабар доштан аз барпошавии чунин рӯзи шадидан пурхавф, боз ҳам аз мардум касоне ҳастанд, ки бе ҳеҷ далелу ҳуҷҷат дар қудрат ва сифатҳои Аллоҳтаъоло мучодала (баҳсу талош) мекунанд. Дар суҳанҳои Худованд қачфаҳмӣ карда, ба онҳо зиддият нишон медиҳанд. Онҳо ҳеҷ донише дар бораи сифатҳои Ӯ таъоло надоранд бо истифода аз ҳукмҳо ва ҳаёлҳои беасоси худ ҳукмҳои Худовандро, ки ба воситаи пайғамбарон ба сӯи мардум бозгӯ шудаанд, рад мекунанд.

Иллати аслии рафтори аҳмақонаи ин гуна шахсонро Аллоҳтаъоло дар давоми оят баён намуда гуфтааст, ки онҳо барои гумроҳ шудан хеле моиланд, бо осонӣ ҳар шайтони саркашро пайравӣ мекунанд. Ҳол он ки шайтон дар баробари суҳанҳои Парвардигор саркашӣ ва зиддиятро ихтиёр карда, барои гумроҳ кардани инсон қасам ёд кардааст.

كُتِبَ عَلَيْهِ أَنَّهُ مَنْ تَوَلَّاهُ فَأَنَّهُ يُضِلُّهُ وَيَهْدِيهِ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿٢١﴾

**Кутиба ъалайҳи аннаҳу маъ таваллāху фа аннаҳу
юзиллуҳу ва яҳдиҳи илā ъазāби-с-саъир. 4.**

4. - ки (дар қазои илоҳӣ) бар вай навишта шудааст, ки ҳар ки дӯстдори ӯ (шайтон) бошад, пас, вай (шайтон) ўро гумроҳ кунад ва ўро ба сӯйи азоби Саъир (Чаҳаннам) роҳнамоӣ намояд.

Ояти мазкур пайравони шайтонро бо тариқи сарзаниш огоҳ намудааст. Ҳукми Худованд ин аст, ки ҳар кас ба шайтон (хоҳ шайтони чинӣ бошад, хоҳ инсӣ) пайравӣ кунаду ўро дӯсти худ гирад ва гуфтаҳояшро бовар кунад, қатъан шайтон ўро фиреб медиҳад, аз роҳи рост ўро бармегардонад ва ба сӯйи оташи сӯзони Чаҳаннам раҳнамоияш мекунад.

يَأْتِيهَا النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنٰكُمْ مِّن

تُرَابٍ ثُمَّ مِّن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِّنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِّنْ مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُّخَلَّقَةٍ لِّنَبِّينَ

لَكُمْ وَنُقْرِئُكَ الْاَرْحَامِ مَا نَشَاءُ اِلَىٰ اَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ خَرَجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ

لِتَبْلُغُوْا اَشَدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَّنْ يُتَوَفَّىٰ وَمِنْكُمْ مَّنْ يُرَدُّ اِلَىٰ اَرْدَلٍ

اَلْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِّنْۢ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْءًا وَتَرَى الْاَرْضَ هَامِدَةً فَاِذَا

اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَاَنْبَتَتْ مِّنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ ﴿٥﴾

**Йā айюҳа-н-нāсу ин кунтум фи райби-м мина-л-баъси
фа иннā халақнāкум-м миъ туробинъ с̣умма мин-н-
нутфатинъ с̣умма мин ъалақатинъ с̣умма мим музгати-м
мухаллақати-в ва ғайри мухаллақати-л ли нубаййина
лакум. Ва нуқирру фи-л-арҳāми мā нашāу илā аҷали-м
мусамманъ с̣умма нухричукум тифланъ с̣умма ли таблуғу
ашуддакум. Ва минкум-м ма-й ютаваффā ва минкум-м
ма-й юрадду илā арзали-л-ъумури ли кайлā яълама миъ
баъди ъилминъ шай-ā. Ва тара-л-аръа ҳāмидатанъ фа изā
аъзалнā ъалайҳа-л-мāаҳтаззат ва рабат ва амбатат
миъ кулли завҷиъ баҳиъ. 5.**

5. Эй мардум, агар аз растохез дар шак ҳастед, пас (бидонед), ҳаройина, Мо шумо (падаратон Одам)-ро аз хок офаридем, сипас (шуморо) аз нутфа (сперма), сипас аз хуни баста, сипас, аз гӯштпораи сураддода ва гайри сураддода, то (инро) барои шумо возеҳ созем ва дар раҳмҳо чизеро, ки хоҳем, то вақти муъайян қарор медиҳем, сипас, шуморо кӯдакшуда берун меорем, сипас, шуморо (тарбият кунем), то ба ниҳояти ҷавони худ бирасед, ва аз шумо касе бошад, ки мирида шавад; ва аз шумо касе бувад, ки ба бадтарин марҳилаи умр бозгардониди шавад, то ҷое ки чизеро надонад, баъд аз он, ки медонист. Ва мебинӣ Заминро хушкшуда, пас, вақте ки бар он обро фурӯ фиристодем, ҷунбиш кунаду бияфзойад ва аз ҳар навъ набототи равнақдору хушманзар бирӯёнад.

Аз оятҳои қаблӣ маълум шуд, ки монеаи асосӣ дар мавриди қабули ягонагии Аллоҳтаъоло ва қабули сифатҳои ӯ таъоло, нодонӣ аст. Ҳамин гуна ҷаҳл (нодонӣ) инсонро ба пайравӣ аз шайтон ва баҳсу кашмакаш водор мекунад. Яке аз он нодониҳо ин аст, ки қиёматро бовар намекунад ё дар барпошавии он шак мекунад. Дар замони Расулulloҳ (с) Назр ибни Ҳорис ва дигар саркашони монанди ӯ нодонии худро (дар радди барпошавии қиёмат, аз нав зинда шудан баъд аз мурдан, ҳисобу китоби амалҳо, мукофот ва ҷазо барои амалҳо), бо аҳмақонатарин саволҳо ошкор мекарданд. Онҳо мегуфтанд, ки чун одам бимирад, бо гузашти замон ба кулӣ фарсуда мегардад ва ҳатто устухонҳояш зарра-зарра мешаванд. Чӣ гуна бовар метавон кард, ки ӯ дубора зинда шуда, ба ҳолати асли ва аввали худ бармегардад?

Ҳоло дар ин оят Худованд ба ин савол ҷавоб дода гуфтааст, ки эй мардум, агар дар мавриди зинда шудани худ баъд аз марг шак доред ба ин фаҳми нодуруст гирифтored, ки ҷисми фарсуда ва зарра-зарра шуда чӣ гуна ду бора зинда мешавад, пас ба асли пайдоиши худ диққат кунед ва бубинед, ки офариниши шумо кадом марҳилаҳоро паси сар кардааст. Он гоҳ шак ва нобоварии шумо бартараф хоҳад шуд.

Сипас дар идомаи ояти мазкур Худованд гуфтааст, ки Мо офаридем шуморо аз хок, яъне аввал падари шумо (Одам)-ро аз хок офаридем. Сипас насли ӯ (а)-ро аз нутфа (сперматозоид) офаридем.

Марҳилаҳои асосии раванди афзоиши ҷанин дар ҳадисҳои Расулulloҳ баён шудаанд. Муфасссирон он ҳадисҳоро бо ривоятҳои гуногун баён намудаанд.

Хулоса, чун нутфа дохили раҳми модар мешавад, баъд аз чиҳил рӯз қисми бордоршудаи он ба алақа (хуни баста) табдил мегардад. Хуни баста баъд аз чиҳил рӯз ба музға (қитъаи гӯштпора) табдил мегардад. Дар ин марҳила фариштае, ки бар офариниши ҳар инсон маъмурият дорад, аз Худо савол мекунад, ки оё аз ин гӯштпора офаридани инсоне назди Ту муқаддар аст ё хайр? Агар аз тараф Худо ин посух дода шавад, ки ин гӯштпора шакл дода намешавад, пас он аз бачадон берун афганда мешавад ва ба марҳилаҳои дигари офариниш намерасад.

Агар дастур бирасад, ки он шаклдодашуда аст, фаришта боз савол мекунад, ки писар аст ё духтар? Нақӯкор аст ё бадкор? Умри ӯ чӣ қадар аст? Амали ӯ чӣ гуна аст? Куҷо мемирад? Ба ҷамаи ин саволҳо фаришта посух мегирад ва онро менависад.

Худованд дар давоми оят фармудааст, ки бо ин тартиб ба марҳилаҳои ҳайратенгез ва шаклу андоми бесобиқа шуморо офаридем. То ба ин восита тавоноӣ ва ҳикмати Худо баён кунем. Бошад, ки шумо дарк кунед, ки Худованде, ки инсони аввалинро аз хок офарид, насли онро низ аз қатраи обе, ки дар он ҳеҷ нишонае аз узвҳои бешумори инсон нест, марҳила ба марҳила ва бе ҳеҷ хатогӣ халқ кард. Он Зот бе шакку шубҳа метавонад, он чиро, ки аввал офаридааст, баъд аз миронидан ва зарра-зарра гардидан боз аз нав ба вуҷуд оварад.

Худованд дар идомаи оят фармуд, ки агар бихоҳем дар батни модарон то замони муайян ҷанин (шумо)-ро нигоҳ медорем, то офаринишаш комил гардад. Баъд аз он шуморо аз шиками модар ба намуди тифл берун меорем, ки бадан, қувваи биноӣ, шунавоӣ, ҳиссиёт, ақл ва нерӯи шумо хеле заиф буда, нотавону мӯҳтоҷи парваришед. Сипас бо иродаи Мо бо тадриҷ узвҳо тараққӣ дода мешаванд, то ҷамаи нерӯи инсон ба пояи ниҳии камол расонида мешавад.

Баъзе аз шумо қабл аз расидан ба синни рушду камол оламро падруд меғӯяд. Баъзе аз шумо ба ҳадди ғояти фартутӣ ва пирӣ мерасад. Дар ин марҳилаи умр қувваи ҷисмонӣ ва тавоноӣ аз даст меравад, инсон заифу нотавон мегардад. Қувваи биноӣ, шунавоӣ ва ғайра суст мешавад. Чизҳои ёдкарда фаромӯш мегарданд, гӯё бори дигар ӯ тифл гардидааст.

Дар хатми ояти таҳти назар барои исбот имконпазир будани аз нав зинда шудан дар қиёмат гуфта шудааст, ки эй шахси

шаковар, Замини хушкидаи мурдаи бе ҳеҷ растаниро, ки вақте бар он об (борон) фурӯ фириستم мебинӣ баъд аз мурдан гӯё дубора ҷон мегирад ба ҷунбиш медарояду рушду нумӯ мекунад ва дар он ҳар гуна растаниҳои ҳайратовар мерӯянд, ки сабаби завқ ва сурури бинанда мегардад. Оё ин барои аз нав зинда шудан далел нест?

Пас, Зоте, ки бо ҷунин тарз бар зинда сохтани Замини мурда қодир аст, ба офариниши дубораи инсон низ албатта, тавоност.

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَاَنَّهُ رَئِيّ الْمَوْتِ وَاَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦﴾

Зāлика би анналлоҳа Ҳува-л-ҳаққу ва аннаҳу юҳйи-л мавтā ва аннаҳу ъалā кулли шай-иң қадир. 6.

6. Ин ҳама далел бар он аст, ки Худо ҳақ аст ва мурдагонро зинда мекунад ва бар ҳама чиз тавоност,

Бо тафсил ва бо мисолҳо баён намудани мавзӯи офариниши инсон ва растаниҳо дар ояти қаблӣ барои он аст, ки бояд шумо дарк кунед ва донед, ки офаранда ва тадбиркунандаи олами ҳастӣ фақат ва фақат Худованди қодиру беҳамтост. Он чи дар олами ҳастӣ падид меояд, нишонаҳои қудрат ва тавоногии ӯ ва гувоҳи раднопазир аст. Он чи Худо гуфтааст, ҳақ аст, зеро вучудаи ҳамеша собиту пайдор ва тағйирнопазир аст. Инчунин ин марҳилаҳои ҳаётии инсонҳо ва ҷаҳони гиёҳон гувоҳ аст, ки Худо қодир аст, мурдари зинда кунад. Худованд Тавоност, ҳар чӣ хоҳад мекунад. Ин низоми ҳоким бар ҷаҳон бо лафзи ҳол ба мо меғӯяд, ки ӯст, ки мурдагонро зинда мекунад. Барои маълумоти бештар ба ояти 27-уми сураи «Сод» муроҷиъат шавад.

Ояти зер ҳамчу таъкид ин муқаддимаро идома медиҳад.

وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ ﴿٧﴾

Ва анна-с-саъата āтияту-л лā райба фӣҳā ва анналлоҳа ябъаъу ман фӣ-л-қубур. 7.

7. ва он ки қиёмат омаданист ва дар омадани он ҳеҷ шубҳа нест, ва ононро, ки дар қабрҳо бошанд, Худо бармеангезад.

Ояти мазкур водор мекунад, то фикр кунем, ки ин коиноти бузургандоза, ин дунёи ҳастӣ бо мавҷудоти хеле бисёру бузург ва мавҷудоти хеле кӯчаки олами заррот, ки ҳар як бо қонунҳои

дақиқриояшаванда идора ва тадбир мешаванд, мумкин нест, ки бе офаридгор ё бе ягон мақсади муайяну беҳадаф офарида шуда бошанд. Оё метавон тасаввур кард, ки Худованди тавоно инсонро бо ин ҳама сифатҳои аҷоибу ҳайратангез бе мақсад офарида бошад? Ҳаргиз на! Яқинан зиндагии ин дунё, ки дар он некӣ ва бадӣ, роҳату ранҷ бо ҳам омехта асту имконияти аз ҳам ҷудосозии имтиҳон, подош ва ҷазоро барои инсон пурра фароҳам намеорад. Пас лозим аст, ки бояд як зиндагии дигар ҳам бошад, ки дар он ҷо нақӯкор ва бадкор, гунаҳкор ва бегуноҳ, золим ва мазлум маълум гашта, аз ҳам ошкоро ҷудо шаванд ва ҳар кас ба мақоми шоистаи худ бирасад.

Ҳоло Худованд дар ин оят ошкоро хабар додааст, ки инкоркунандагон бояд бидонанд, ки қиёмат (аз нав зинда шудан) бе ҳеҷ шакку шубҳа барпо хоҳад шуд. Бе шак, Худованд мурдаҳоро баъд аз он, ки пӯсида зарра-зарра шуданд, (то ин ки барои ҳисобу китоби амалҳояшон дар майдони қиёмат ҳозир шаванд ва дар баробари амалҳояшон ба онҳо подош, ё ҷазо дода шавад) бори дувум аз гӯрҳояшон зинда хоҳад кард.

وَمِنَ النَّاسِ مَن يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُّنِيرٍ ﴿٨﴾

Ва мина-н нāси ма-й юҷāдилу филлāҳи би ғайри ӯилми-в ва лā ҳуда-в ва лā китāби-м мунир. 8.

8. Ва аз мардум касе ҳаст, ки дар шаъни Худо ба ғайри дониш ва ба ғайри ҳидоят ва ба ғайри Китоби равшан гуфтугӯ мекунад -

Муфасссирон гуфтаанд: «Ояти мазкур дар бораи Абӯ Ҷаҳл ва Назр ибни Ҳорис нозил шуда аст. Зеро Абӯ Ҷаҳл сардори мушрикони Макка буд, пайваста бо Ислом душманӣ дошт. Худованд ўро ба зиллату хорӣ ваъда дод. Он ваъда дар ҷанги Бадр иҷро гашт ва ў бо хорӣ кушта шуд. Ҷамчунин Назр бинни Ҳорис пайваста дар кӯчаҳои Макка бар зидди даъватҳои исломӣ мегашт, найрангҳои гуногун созмон медод, ў низ дар ғазои Бадр кушта шуд». Маънои ояти мазкур ом буда, ҳар касе ки дар роҳ ва равиши равшани Парвардигор ба гумроҳсозии мардум бо шакангезӣ ва шубҳапахнкунӣ, машғул мешавад, таҳти ваъиди ин оят дохил аст. Валлоҳу аълам.

Хулоса, ояти мазкур бо тариқи танбеҳ дар бораи ин гуна инсонҳо фармудааст, ки баъд аз шунидани далелҳои равшан боз баъзе инсонҳои қачрав ва инкоркунандаи ҳақ вучуд доранд, ки бидуни доштани хираду дониши саҳеҳ, бе нигориши дурусте, ки

роҳнамои онҳо бошад, бе доштани китоби равшангар, ки барои онҳо дорои ҳуҷҷатҳо ва далелҳо бошад, боз дар шаъни Парвардигор ва дар бораи мабдау маъод ба баҳсу ҷидол ва кашмакашиҳо мепардозанд. Боз ҳам...

ثَانِي عَطْفِهِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَنُذِيقُهُ يَوْمَ

الْقِيَمَةِ عَذَابَ الْحَرِيقِ

Ҷāния ъитфиҳи ли юзилла ъан саби́лиллаҳ. Лаху фи-д-дунйā хизю-в ва нузи́куху явма-л-қийāмати ъазāба-л-ҳарик. 9.

9. дар ҳоле, ки (бо такаббур) сафҳа (гардан)-и худро мепечонад, то (мардумро) аз роҳи Худо гумроҳ кунад. Ёрост дар дунё расвой ва ўро рӯзи қиёмат азоби сӯзандаро бичашином.

Ояти мазкур барои шахсе, ки ҳангоми ба сӯи роҳи ҳақ даъват шудан, аз рӯи такаббур ва инкор аз он (суханҳои илоҳӣ) рӯ метобад, то роҳи дин ва шариати ростини Худоро ба рӯи мардум бибандад ва аз мардум ҷилавгирӣ мекунад, то онҳо ба дини Худо ворид нашаванд, ваъдаи азоби Худованд аст. Барои чунин шахс дар зиндагии дунё хорӣ ва расвой насиб мегардад ва дар рӯзи охират оташи сӯзони Дӯзах ба ӯ чашонида мешавад. Вақто ки чунин афрод воридаи Ҷаҳаннам мешаванд, ба онҳо...

ذَلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ يَدَاكَ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَمٍ لِلْعَبِيدِ

Зāлика би мā қаддамат ядāка ва анналлоҳа лайса би заллāми-л лил ъабид. 10.

10. Гӯем: «Ин ҷазои он аъмолест, ки онро ду дасти ту пеш фиристод ва ба сабаби он аст, ки Худо бар бандагони Худ ситамкунанда нест».

Ҳангоми ҷазо додан ба онҳо гуфта мешавад, ки ин азобе, ки маззаи онро имрӯз чашида истодаед, ба сабаби куфр, саркашӣ ва гумроҳие, ки доштеду онро барои чунин рӯз тақдим намудед, насибатон шуда аст. Меҳоҳед ё не, таъми адолати Парвардигорро мечашед, зеро Худованд Одилу додгар аст ва ба ҳеҷ бандаи Худ зулмро раво намебинад.

Барои маълумоти бештар ба ояти 172-уми сураи «Оли Имрон» муроҷиъат шавад.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ
وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ أُنْقَلَبَ عَلَى وَجْهِهِ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ذَلِكَ هُوَ

الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ

Ва мина-н-нāси ма-й̣ яъбудуллоҳа ъалā ҳарф. Фа ин асōбаху хайрун-итмаанна биҳ. Ва ин асōбатҳу фитнатун ийқалаба ъалā вачҳиҳи хасира-д-дунйā ва-л-āхирах. Зāлика ҳува-л-хусрон-л-мубй̣н. 11.

11. Ва аз мардум касе ҳаст, ки Худоро бар канора (-и дин истода) ибодат кунад, пас, агар ўро неъмате бирасад, ба ибодати худ ором мегирад ва агар ба ў балое бирасад, ба рӯи худ баргардад, дунё ва охираташро мебозад, ки ин зиёни ошкор аст.

Дар ояти мазкур Худованд сифати гурӯҳе аз мардумро, ки бо имон ва яқини комил Худоро парастиш намеkunанд, балки имонашон заъиф буда, бо дудилагӣ Ў таъолоро мепарастанд, баён карда гуфтааст, ки баъзе аз мардум динро маҳз бо ғарази пешрафти дунёашон ихтиёр мекунанд ва фурсати муносибро дар интизоранд.

Агар хайри дунявӣ (фарвонӣ, офият, сарват, фарзанд ва...) насибашон шавад, дар дин собит монда, ба ибодат машғул мешаванд. Агар ба бало ва нохушиё (дар оиладорӣ, мол ва ҷонашон ва...) бирасанд, аз дини Худо рӯй гардонда, (муртад мешаванд ба куфр боз мегарданд), дунё ва охирати худро барбод медиҳанд. Ин аст зиён ва зарари ошкоро барои шахсоне, ки дунё ва охирати худро бохтаанд.

Сабаби нозилшавии ин оятро Имом Бухорӣ аз Абдуллоҳ ибни Масъуд (р) чунин ривоят кардааст: “Вақто Расули Худо (с) ба Мадинаи мунаввара ҳиҷрат намуда иқомат гирифтанд, баъзе аз мардум рӯяки омада, бо забон мусулмон мешуданд. Агар дар мол ва авлоди онҳо пешравӣ мешуд, мегуфтанд: «Ин дини неке будааст». Агар баръакс мешуд, мегуфтанд: «Ин хело динӣ баде будааст». Бо ин тартиб дунё ва охирати худро мебохтанд ва барбод медоданд.” Барои маълумоти бештар ба тафсири Имом

Фахри Розӣ, чилди 23, саҳифаи 13 тафсири Қуртубӣ, чилди 6-ум ба эзоҳи ояти мазкур муроҷиъат шавад. Валлоҳу аълам.

يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُ وَمَا لَا يَنْفَعُهُ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ

الْبَعِيدُ ﴿١٢﴾

Ядъу мин дуниллаҳи ма ла язурруҳу ва ма ла янфаъух.

Зāлика ҳува-з̣ зālāлу-л-баъид. 12.

12. Ба ниёиш ба чуз Худо чизеро меҳонад, ки на зиён расонад ўро ва на ўро суде диҳад, ин ҳамон гумроҳии дур аст.

Ояти мазкур рафтор ва ақидаи ширколуди инсони гумрохро шарҳ дода хабар додааст, ки инсоне, ки рӯ ба куфр ораду бутҳо (чизҳо)-и аз санг, чӯб (в.ғ.) сохташударо парастаду назди онҳо муноҷот кунад ва эҳтиёҷи худро аз онҳо талаб кунад, бояд бидонад, ки он бутҳо ба ӯ ҳеҷ нафъе расонида наметавонад ва агар парастии онҳоро тарк кунад, ба ӯ ҳеҷ зиёне намерасонанд. Ҳолати инсони бутпараст ба ҳолати инсони гумроҳ монанд буда, аз хати сироталмустақим (ҳидоят) бисёр дур гашта аст.

Ояти зер ин мавзӯро идома медиҳад.

يَدْعُوا لِمَنْ ضَرُّهُ أَقْرَبُ مِنْ نَفْعِهِ ۚ لَبِئْسَ الْمَوْلَىٰ وَلَبِئْسَ الْعَشِيرُ ﴿١٣﴾

Ядъу ламаън зарруҳу ақрабу мин-н-нафъих. Ла биъса-л-мавлā ва ла биъса-л ъашир. 13.

13. Меҳонад касеро, ки зиёни ӯ аз суди ӯ наздиктар аст.

Ҳаройина, чӣ бад мавлоест ва ӯ чӣ бад ёрест.

Инсони бутпараст бовар дорад, ки парастии бут (ғайри Худо) барояш суде дорад. Бутпараст бовар дорад, ки рӯзи қиёмат бут ба шафоати ӯ бармеҳезад. Ояти мазкур пуч будани хаёли бутпарастонро ошкор намуда гуфтааст, ки онҳо бутеро мепарастанд, ки зарари он аз нафъаш зиёдтар аст, зеро рӯзи қиёмат бутпарастон воридаи Дӯзах мешаванд. Чун ба ин натиҷаи нуговори бутпарастии худ бирасанд, хоҳанд гуфт, ки чӣ бад дӯсту ҳамдам ва чӣ рафику ёвари баде будаанд ин бутҳо. Аз итоати онҳо ҳеҷ фоидае надидем. Баръакс зарари бисёр кашидем.

Барои маълумоти бештар ба ояти 98-уми сураи «Анбиё» муроҷиъат шавад.

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرَى مِنْ

تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿١٤﴾

**Инналлоҳа юдхилу-л-лазӣна аману ва ҷамилу-с-солиҳати
ҷаннатин таҷри мин таҳтиҳа-л анҳар. Инналлоҳа
яфъалу ма юрид. 14.**

**14. Ҳаройина, Худованд ононеро, ки имон оварданд ва корҳои
шоиста карданд, дар бӯстонҳое, ки зери он ҷӯйҳо мераванд,
дарорад. Ҳаройина, он ҷӣ Худо меҳаҳад, мекунад.**

Дар оятҳои қаблӣ ҳоли мушрикону мунофиқон баён шуд. Ҳоло Худованд дар ин оят оқибати неки муъминонро, ки дар охира ба онҳо ҷӣ подош мешавад, баён карда, хабар додааст, ки Худо муъминони содиқро, ки корҳои шоиста карданд, ба боғҳое ҳаҳад даровард, ки зери қасрҳо ва дарахтҳояш наҳрҳои об, шир, ва асал ва дигар нушаданиҳо ҷорӣ аст ва онҳо дар он боғҳо шоду масрур ҷовидон боқӣ бимонанд, барномаи онҳо мушаххас буда, ҳамдаму ҳамнишини анбиё, солеҳон, фариштагон ва шуҳадо ҳаҳанд шуд. Зеро Худованд ҳарчиро ирода кунад, анҷом медиҳад.

مَنْ كَانَ يَظُنُّ أَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ

إِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ لْيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ ﴿١٥﴾

**Ман кона яъунну ал ла-й янсурахуллоҳу фи-д-дунйа ва-л
ахирати фа-л ямдуд би сабабин ила-с-самъи сума-л-
яқтаъ фа-л янъур ҳал юзҳибанна кайдуҳу ма яғи. 15.**

**15. Ҳар ки пиндошта бошад, ки Худо дар дунё ва охира ҳаргиз
Пайгамбарро нусрат нахоҳад дод, пас, бояд аз ҷониби боло
ресмоне биёвезад, то худро хафа кунад, (ё бо ёри асбобе боло
равад ва агар тавонад дарҳои нусрати илоҳиро бандад) пас,
дарнигарад, ки оё тадбири ӯ чизеро, ки ӯро ба хаши овардааст,
дур мекунад, ё дарҳои нусрати илоҳиро баста метавонад?**

Муфасссирон дар мавриди маънои ояти мазкур фикрҳои гуногун доранд. Гурӯҳе замир (ҷонишин)-е ки дар феъли «янсураху» аст, ба таври умум ба ҳар инсон мансуб донишанд.

Аммо гурӯҳи дигаре аз онҳо гуфтаанд, ки замир (ҷониши)-е, ки дар феъли «янсураху» аст, ба Расулуллоҳ (с) роҷеъ мешавад. Аксари муфасссирон ин назарияро ҷонибдорӣ кардаанд. Аз ин нигоҳ эзоҳи маънои оят, валлоҳу аълам, чунин аст. Ваъдаҳое, ки Ҳақ таъоло дар бораи ёрӣ ва фатҳ дар дунё ва охираат ба Расулуллоҳ (с) додааст, бе ҳеҷ шакку шубҳа амалӣ хоҳанд шуд. Агарчи ҳасудхӯрон ва кофирон бисёр андӯхгин шаванд ва барои боздоштани ваҳй ва ёрии Худованд тадбирҳои гуногун андешанд, ба ҳар сурат ёрии Аллоҳ таъоло ба Муҳаммад (с) мерасад. Ҳеҷ кас ва ҳеҷ амал монеъи ёрии Худованд шуда наметавонад. Агар кофирон ва ҳасудхӯрон ба нусрате, ки аз ҷониби Худованд ба Расулуллоҳ (с) омадааст, ҳашму ғзаби фавқуллодда доранд ва гумон доранд, ки бо кӯшиши худ хости Худовандро боз дошта метавонанд, бигзор кӯшиши ниҳони худро ба кор баранд. Оё метавонанд аз осмон ресмон овезон кунанд ва ба воситаи он боло раванд ва аз он ҷо имдод (ваҳй)-и осмониро қатъ кунанд, бозпас гарданд ва онҳо бингаранд, оё ин тадбири онҳо нозилшавии ваҳйи Илоҳиро ба Расулуллоҳ (с) манъ гардондааст, оё кӯмаки Худованд қатъ шудааст, то ҳашми онҳо фурӯ нишинад? Оё кинае, ки онҳо доранд, бо чунин ҳаракатҳо дарди дилашонро даво карда метавонад? Ҳаргиз ва ҳаргиз наметавонад ва чунин ҳам намешавад. Агар Худои нахоста шавад, ҳам чузъист.

Хулоса, Худованд Муҳаммад (с), (Китоб ва динаш)-ро ёрӣ медиҳад ва агар ин амр кина ва ҳашми касеро барангезад, биравад ва ҳар коре меҳодад бикунанд. Агар хоҳад худро аз осмон ё аз сақфи хонаи худ ба дор овезад. Агар худро хафа кунаду кушаду ҳалос шавад ҳам, ҳатман Худованд Паёмбар (с)-ро ёрӣ медиҳад. Ин оят барои мусулмонон умедбахш ва гӯи он аст, ки мусулмонон дар кӯмаки Худованд ҳаргиз шак накунанд, дар ҳар шароите бояд сабр кунанд, пирӯзӣ аз онҳо оғоз.

وَكَذَلِكَ أَنزَلْنَاهُ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَأَنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَن يُرِيدُ

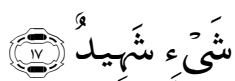
Ва казълика анзалнаҳу айъати-и баййинати-е ва анналлоҳа яҳдӣ ма-й юрид. 16.

16. Ва ҳамчунин Қуръонро бо оёти равшан фурӯ фиристодем. Ва (бидонед, ки) Худо ҳар киро хоҳад, роҳ менамояд.

Дар ин оят Худованд фармудааст, ки ҳамчунин Мо ин Қуръонро нозил кардем, дар он ҷуз қудрат ва иродаи Мо касе дахл

надорад. Дар он ҳикматҳои пурмазмун, мисолҳо ва ҳуҷҷатҳои раднопазир инчунин барои таъини ҳақ далелҳои равшан вуҷуд дорад. Ҳидояткунанда Худоист, омодагии пазириши ҳақ лозим аст, Худо касеро, ки бихоҳад, дар роҳи Худо ҳидоят мекунад.

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ وَالنَّصَارَى وَالْمَجُوسَ
وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا إِنَّ اللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ

Инна-л-лазӣна аманӯ ва-л-лазӣна ҳаду ва-с-собиӣна ва-н-насорӯ ва-л маҷӯса ва-л-лазӣна ашраку инналлоҳа яфсилу байнаҳум явма-л-қийамаҳ. Инналлоҳа ъала кулли шай-иш шаҳид. 17.

17. Ҳаройина, Худованд рӯзи қиёмат миёни ононе ки имон оварданд ва ононе ки яҳудӣ ва собиӣ (дахри) шуданд ва (миёни) насоро, оташпарастон ва мушрикони файсала хоҳад кард, ҳаройина, Худованд бар ҳар чиз огоҳ аст.

Яке аз номҳои рӯзи қиёмат (Явмул-фасл) рӯзи ҷудоии ҳақ аз ботил аст. Ҳоло Худованд дар ин оят инсонҳоро вобаста ба ақидаашон ба гурӯҳҳо (шаш гурӯҳ) тақсим намуда хабар додааст, ки албатта. Худованд байни касоне, ки ба Худои якка ва ягона ва пайғамбарии Муҳаммад (с) имон оварда муъмин шуданд ва касоне, ки яҳудиянд ва худро пайрави Мӯсо (а) меҳисобанд ва касоне, ки ситораҳоро мепарастанд ва касоне, ки маҷусанду оташро мепарастанд ва касоне, ки ширк варзида, мисли пайравони Исо (а) чизеро ба Худо шарик медонанд, рузи қиёмат, байнашон доварӣ мекунаду ҳақро аз ботил ҷудо карда ба ҳама ихтилофҳо поён медиҳад. Муъминонро ба Биҳишт ва кофиронро ба Дӯзах ворид мекунад. Дар ҷумлаи охири ояти зери назар Худованд фармудааст, ки бе ҳеҷ шаку шубҳа Худованди шумо бар ҳама чиз, (хоҳ қавлҳо, хоҳ амалҳо, хоҳ ниятҳои офаридаҳояш) огоҳ аст. Ҳеҷ чиз аз ӯ таъоло пинҳон намонанд.

Барои маълумоти бештар ба ояти 62-юми сураи «Бақара» муроҷиъат шавад.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ
وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَابُّ وَكَثِيرٌ مِنَ
النَّاسِ وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ وَمَنْ يُنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُكْرِمٍ إِنَّ

اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ

**Алам тара анналлоҳа ясҷуду лаҳу маъ фи-с-самāvāti ва
маъ фи-л-арзӣ ва-ш шамсу ва-л-қамару ва-н-нучӯму ва-л-
ҷибālӯ ва-ш шаҷару ва-д-давāббу ва кашӯру-м мина-н-нāс.
Ва кашӯрун ҳаққа ӯалайҳи-л-ӯазāб. Ва ма-й юҳиниллāҳу
фамā лаҳу мим мукрим. Инналлоҳа яфӯалу мā яшāъ. 18.**

**18. Оё надидӣ, ки ононе, ки дар осмонҳоанд ва ононе, ки дар
Заминанд - Хуршед, Моҳ, ситорагон, кӯҳҳо, дарахтон, чаҳорпоён
ва бисёре аз мардум Аллоҳро сачда мекунад? Ва аммо бисёр
касоне ҳастанд, ки бар онҳо азоб собит шудааст ва ҳар киро
Худо хор кунад, пас, ўро гиромидорандае нест, ҳаройина, Худо он
ҷӣ меҳоҳад, мекунад.**

Ояти мазкур ояти сачда аст, ҳар касе инро тиловат кунад ё шунавад, бар ӯ як сачда воҷиб мешавад. Дар оятҳои қаблӣ гузашт, ки инсонҳо пайрави ақидаҳои гуногун шуда, байни худ ихтилофдоранд ва дар қиёмат байни онҳо ҷайсала мешавад, зеро бисёре аз онҳо аз итоати Офаридгори худ берун рафтанд. Худованд нодурустии рафтори инсонҳоро дар муқоиса бо амали дигар офаридаҳояш дар ин оят равшантар гардонида фармудааст, ки эй муҳотаб, оё инро надонистӣ, ки ононе ки дар осмонҳо- (Хуршед ва Маҳтоб ва ситорагон) ва ононе ки дар Замин (кӯҳҳо, дарахтон ҳайвонҳо ҳастанд) ва хело аз мардум мутеъу фармонбардоранду Худовандро муносиби ҳоли хеш сачда мекунад? Аммо ҳамаи инсонҳо бо вуҷуди соҳибақл буданашон фармонбардор нестанд. Бисёре касоне ҳастанд, ки барои онҳо ҳатман азоб собит шудааст. Зеро онҳо фармонбардор нестанд. Хулоса, Худованд барои ҳар кас ба сабаби нофармониаш иродаи бадбахтӣ ва ҳарӣ карда

бошад, ҳеҷ кас наметавонад хорира аз ӯ бартараф кунад. Ҳар чи хоҳад Худованд, мекунад ва ҳеҷ кас ӯ таъолоро аз амал боз дошта наметавонад.

Дар Қуръон ҳуҷҷатҳои бешумор зикр шудааст, ки ҳеҷ махлуқе мувофиқи ҳоли худ аз ақлу ирода холи нест. Албатта, Худованд инс ва чинро бо дараҷаи камоли ақл ва шуур офаридааст. Ба бақияи махлуқот мувофиқи зарурияти онҳо “ақлу шуур” дода аст. Баъд аз инсон аз ҳама бештар ақлу шуур дар ҳайвонхост ва баъд дар наботот. Умуман “ақли” ҳайвонот эҳсос мешавад. “Ақл ва шуури” набототро ҳам метавон бо миқдори андеша дарёфт, “вале ақл ва шуури” сангу хок (в.ғ.) ба қадре махфӣ аст, ки умуми мардум наметавонанд онро дарёбанд. Аллоҳ таъоло дар ояти 11-уми сураи «Фуссилат, ояти 74-уми сураи «Бақара» хабар дода аст, ки осмонҳо, Замин, сангу хок в.ғ. низ дорои “ақл, шуур ва ирода” ҳастанд. Бинобар ин, фармонбардорие, ки дар ин оя ба лафзи сачда таъбир шуда аст, ба маънои он аст, ки тамоми махлуқот бо иродаи хеш ба боргоҳи Худованд сар ба сачда ҳам карда, тобеи фармони ӯ ҳастанд. Танҳо инсон ва чин ҳастанд, ки ба ду гурӯҳ тақсим шудаанд. Яке мутеъ, муъмин ва сачдагузор, дигаре кофир, нофармонбардор ва дур аз сачда. «Маъориф-ул-Қуръон»

Барои маълумоти бештар ба ояти 44-уми сураи «Исро» ва ба ояти 15-уми сураи «Раъд» муроҷиат шавад.

﴿ هَذَا نِ خَصْمَانِ آخْتَصِمُوا فِي رَيْبِهِمُ فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِعَتْ لَهُمْ

ثِيَابٌ مِّنْ نَّارٍ يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُءُوسِهِمُ الْحَمِيمُ ﴿١٩﴾

﴿Хазани хасманихтасаму фи Раббихим. Фа-л лазина кафару қуттиъат лаҳум шийабу-м мин-н нари-й юсаббу мин фавқи руусихиму-л-ҳамим. 19.﴾

19. Ин ду гурӯҳ (муъмин ва гайри муъмин) душманони якдигаранд, дар шаъни Парвардигори хеш ба хусумат пардохтанд. Пас, касоне, ки кофир шуданд, барои онҳо аз оташи ҷомаҳое бурида шуд, аз болои сарашон мойеъ (об)-и сӯзон рехта шавад,

Дар ҳадисҳои Бухорӣ ва Муслим собит шудааст, ки ояти мазкур дар ҳаққи ду гурӯҳ муборизони майдони Бадр; аз тарафи муъминон ҳазрати Алӣ, (к) Ҳамза (р) ва Абӯ Убайда (р) ва аз гурӯҳи кофирон Утба ибни Рабеъа, писараш Валид ва бародараш Шийба нозил шудааст. Вале ҳукми оя ба таври умум махсуси ҳар замон аст.

Хулоса, чи дар асри аввал ва чи дар асрҳои баъдӣ, гурӯҳи муъминон бо гурӯҳи кофирон, ҳамеша душманони якдигаранд. Аксари муъминон ба амрҳои Парвардигор таслиманд, дар муқобили ҳукмҳои Ӯ таъоло сари бандагӣ фуруд меоранд ва ҳамеша нусрату пирӯзии дини Худоро меҳақанд.

Кофирон дар талошанд, то ҳидояти Раббониро қабул накунад, ба итоъати Ӯ таъоло сар фуруд наоранд ва нури Худоро хомӯш кунанд.

Ҳар ду гурӯҳ дар ақида (дини Худо, зоти Худо, сифатҳои Худо, шариати барои бандгон муқарраркардаи Худо в.ғ.), мунозира ва ихтилофдоранд ва натиҷаи амали худро дар қиёмат мегиранд. Барои касоне, ки куфр варзиданд, ҷомаҳое аз оташи Дӯзах ба унвони либоси муносиби ҳолашон буридаву омода шудааст. Илова бар он болои сарашон мойеъ (об)-и ҷӯшоне рехта мешавад, ки ба василаи он алангаи оташи Ҷаҳаннам баландтар ва бисёртар тасфонида мешавад.

يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَأَجْلُودُ

Юсҳару биҳи ма фи бутуниҳим ва-л-ҷулӯд. 20.

20. -ки бо он ҳар чӣ дар шиками онҳо бошад, гудохта гардад ва пӯстҳояшон низ.

Ояти мазкур идомаи маънои ояти қаблӣ буда, Худованд хабар додааст, ки ҳангоме ки аз сарашон оби ҷӯши дар оташи Дӯзах тасфонидашуда рехта мешавад, аз таъсири ҳарораташ он чи дар шикамҳои онҳост, (рӯдаҳо, меъда, чигар, бофтаҳо ва ғ.) гудохта мешаванд. Инчунин пӯстҳояшон низ гудохта мешаванд. Он гоҳ боз ба ҳолати аввали худ баргардонида шуда, азоби онҳо аз нав шуруъ мегардад.

وَهُمْ مَّقْمِعٌ مِنْ حَدِيدٍ

Ва лаҳум-м мақомиъу мин ҳадиъд. 21.

21. Ва барои (кӯфтани) онҳо чиз (гурз)-ҳое аз оҳан муҳайё бошад.

Ояти мазкур идомаи азоби Дӯзахиёни кофир буда, Худованд чунин хабар додааст, ки ба замми сӯхтан дар оташи Ҷаҳаннам ва чашидани азоби оби дар оташи Дӯзах тасфонидашуда, барои кӯбидани онҳо гурзҳои оҳанин муҳайё аст ва аз ин ҳолат ҳеҷ гоҳ наҷот намеебанд.

Дар ҳадиси шариф бо ривояти Имом Аҳмад (р) ва дар охир аз Абӯ Саъид (р) омадааст, ки Расули Худо фармуданд: «Агар гурзи оҳанине, ки барои Дӯзахиён дар Дӯзах ба кор бурда мешавад, дар Замин ниҳода шавад, онгоҳ ҷину инс ҳарду гирд оянд ҳам, наметавонанд онро аз Замин баланд кунанд». (Ибни Касир 3/189) Ояти зер ин мавзӯро идома додааст.

كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ تَخْرُجُوا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ أُعِيدُوا فِيهَا وَذُوقُوا عَذَابَ

**Куллама ародӯ ай яхруҷу минҳа мин гаммин уъидӯ фиха
ва зӯқу ъазāба-л-ҳарӣқ. 22.**

22. Ҳар гоҳе хоҳанд аз Дӯзах бароянд, (то аз андӯҳ халос шаванд) ба он ҷо гардонида шаванд ва (ба онҳо гуфта шавад) «Бичашед азоби сӯзонро!».

Аз оятҳои қаблӣ маълум шуд, ки чун кофирон гирифтори азоби шадиди Дӯзах ва ғаму андӯҳи бузург мешаванд, мехоҳанд ба ҷое гурезанд, лек ҳайҳот, онҳо боз ба ҷои худ гардонида мешаванд. Шӯълаҳои оташ онҳоро боло мебарад, онгоҳ фариштагон бо гурзҳои оҳанин бар сарашон фурӯ кӯфта, онҳоро ба қаъри Ҷаҳаннам поён мефиристад ва ба онҳо гуфта мешавад, ки азоби сӯзони Дӯзахро бичашед. Зеро онро дар дунё мешунидед, вале дурӯғ меҳисобидед.

То ин ҷо дар оятҳои қаблӣ Худованд барои кофирон азоби Дӯзахеро, ки барои онҳо омода намудааст, баён намуд. Дар оятҳои баъдӣ подош ва неъматҳоеро ки Худованд барои муъминон муҳайё намудааст, хотирнишон месозад.

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرَى
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يُتْلَوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ

فِيهَا حَرِيرٌ

**Инналлоҳа юдхилу-л-лазӣна ăману ва ъамилу-с-солиҳати
ҷаннатин таҷри мин таҳтиҳа-л-анҳару юҳаллавна фӯҳа
мин асăвира мин заҳаби-в ва лӯълӯ. Ва либăсуҳум фӯҳа
ҳарир. 23.**

**23. Ҳаройина, Худованд ононеро, ки имон оварданд ва корҳои
шоиста карданд, дар бӯстонҳое дармеоварад, ки дар зери онҳо
ҷӯйҳо мераванд, дар он ҷо бо даствонаҳое аз зар ва марворид
пероя пӯшонид (дода) шаванд ва либоси онҳо он ҷо абреши
бошад.**

Ба хилофи аҳволи кофироне, ки дар Дӯзаханд, Худованд аҳволи муъминонеро, ки дар Биҳиштанд, дар ин оят баён намуда гуфтааст, ки бе ҳеҷ шакку шубҳа Худованд касонеро, ки имон овардаанд ва корҳои шоиста кардаанд (муъминони солеҳро), дар боғҳои биҳиште ворид мекунад, ки аз зери дарахтон ва қасрҳои он наҳрҳо ҷорианд. Онҳо дар Биҳишт аз ҷониби Худо мавриди иззату иқром қарор мегиранд ва бо ороишу зиннат зиндагӣ мекунанд. Фариштагон занони Биҳиштиро бо дастбандҳои тиллоӣ ва марворидӣ меороянд. Муфасссирон гуфтаанд: «На танҳо замон, балки ҳамаи аҳли Биҳишт, ҳам мардон ва ҳам замон, бо ороиш зинат дода мешаванд.

Инчунин ба Биҳиштиён либосҳои абрешии, ки аз абрешии Замин беҳтару хубтар аст, дар муқобили Дӯзахиён, ки либоси онҳо аз оташ аст, пӯшонида мешавад».

Имом Насой дар тафсири худ аз Абӯ Ҳурайра (р) ҳадисеро ривоят намуда аст, ки Набии карим (с) фармуданд: «Касе, ки дар дунё либоси абрешии бипӯшад, онро дар охира (Ҷаннат) наменӯшад, касе, ки дар дунё шароб бинӯшад, дар охира (Ҷаннат) онро наменӯшад, ва касе, ки дар дунё дар зарфҳои тилло ва нуқра гизо бихӯрад, дар охира дар онҳо гизо нахоҳад хӯрд. Сипас Расули Худо (с) фармуданд: «Ин ҳар се (тилло, нуқра ва абрешии) махсуси аҳли Ҷаннат мебошанд».

Бояд ёдовар шуд, ки дар ин дунё бар мардон пӯшидани абрешим ҳаром ва бар занон ҳалол ва истеъмоли тилло низ ба унвони зевар бар занон ҳалол ва бар мардон ҳаром аст. Инчунин баҳрагирӣ дар ҳӯрдан ва ошомидан аз зарфҳои тиллогин ва нуқрагин, ҳам ба мардон ва ҳам бар занон, мутлақо ҷоиз нест.

وَهْدُوا إِلَى الطَّيِّبِ مِنَ الْقَوْلِ وَهْدُوا إِلَى صِرَاطِ الْحَمِيدِ ﴿٢٤﴾

Ва ҳудӯ ила-т-таййиби мина-л-қавли ва ҳудӯ ила сироти-л-ҳамид. 24.

24. (Онҳо касонеанд, ки) дар дунё бо сухани покиза (тавҳид-калимаи таййиба) ва ба роҳи Худои сутуда ҳидоят карда шуданд.

Ин мартабаро ба Биҳиштиён ба сабаи он дода мешавад, ки онҳо дар дунё сухани покиза: «Ло илоҳа иллоҳу Муҳаммаду-р-Расулуллоҳ» мегуфтанд, зеро ин калима калимаи ихлос асту афзалтарини суханҳост. Онҳо Қуръон меҳонданд, тасбеҳ ва ҳамд мегуфтанд. Мардумро ба корҳои некӣ шариати ноб даъват мекарданд ва аз анҷоми корҳои бад онҳоро наҳӣ мекарданд. Дар охираи ҷаҳон аст, зеро дар Ҷаннат сухани лағв нест. Фариштагон аз ҳар тараф ба Биҳиштиён салом хоҳанд гуфт. Биҳиштиён ба яқдигар суханҳои марғуб мегуянд. Дар Биҳишт дурӯғ ва суханҳои беҳуда нест. Муъминон барои дарёфт кардани неъматҳои Ҷаннат шукри Худовандро баҷо меоранд.

Дар давоми оят Худованд фармудааст, ки шахсоне, ки дорои ҷунин сифатанд, касоне ҳастанд, ки ба сӯйи роҳи Худои сутуда (ситоиш) шуда роҳнамуд шуданд. Он роҳе аст, ки ба некӯӣ ситоиш шуда аст ва солики ин роҳ низ ба некӯӣ ситоиш шудааст. Оре! Шахсе бо ин роҳ (Ислом) равад, ба маҳалле (Биҳишт) мерасад, ки дар он шукри неъматҳои Худовандро адо карда метавонад.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ الَّذِي

جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَاءً أَلْعَكِفُ فِيهِ وَالْبَادِ وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِالْحَادِ بِظُلْمٍ

نَذِقْهُ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ ﴿٢٥﴾

Инна-л-лазӣна кафару ва ясуддӯна ӯан саби́ллиллаҳи ва-л-Масҷиди-л ӯароми-л-лазӣ ӯаъалнāху ли-н-нāси савāани-л ӯāкифу фӣҳи ва-л-бāд. Ва ма-й юрид фӣҳи би илҳāдим биъулмин-н-нузиқху мин ӯазāбин алӣм. 25.

25. Ҳаройина, ононе ки кофир шуданд ва аз роҳи Худо ва аз Масҷиду-л-ҳаром, ки онро барои мардум - чи муқиму чи саҳронишин, яксон пайдо кардаем, бозмедоранд ва ҳар кӣ он ҷо қачравӣ хоҳад ва ситамгорӣ кунад, ўро аз азоби дарддиҳанда бичашонем.

Сабаби нузули ин оятро бо ривояти Абдуллоҳ ибни Аббос (р) дар бораи Абӯ Суфён ибни Ҳарб ва ёрони вай донистаанд, ки Расули Худо ва саҳобагонашро дар соли сулҳи Ҳудайбия (соли 6-уми ҳиҷрӣ) аз ворид шудан ба Масҷиду-л-ҳаром барои адои Умра боз дошта буданд.

Баъзе аз муфасссирон гуфтаанд, ки яке аз хусусиятҳои душмании кофирон дар ояти мазкур баён гардида, Худованд гуфтааст, ки бешак, онҳо аз Ислом дур ҳастанду кофир шуданд, дар гумроҳии худ пофишорӣ мекунанд, мардумро аз Ислом боз медоранд ва мусулмононро барои адои ҳаҷ аз дохил шудан ба Масҷиду-л-ҳаром боз медоранд. Ҳол он ки ҳуқуқи истифодабарии Масҷиду-л-ҳаром ва дигар қисматҳои ҳарам барои ҳамаи мусулмонон, хоҳ муқимӣ бошанд ва хоҳ аз берун омада, яксон аст. (Масҷиду-л-ҳаром ва қисмате аз ҳарам, монанди майдони назди кӯҳи Сафо ва Марва, ки дар он саъй анҷом мепазирад, майдони Мино, Арафот ва Муздалифа барои умуми мусулмонони ҷаҳон вақф аст, ҳеҷ гоҳ дар моликияти шахсии касе дохил нашудаанд ва наметавонанд дохил шаванд).

Дар давоми оят Худованд ҷазои онҳоро зикр карда гуфтааст, ки ҳар касе дар Масҷиду-л-ҳаром (Замини Ҳарам) қачравӣ кунад, кори берун аз дин анҷом диҳад, масалан, мардумро аз дохилшавӣ ба Ҳарам боз дорад ё кори дигаре бар хилофи дин ба анҷом диҳад, ба ў азоби дардноке чашонида мешавад. Ба хосса агар он амал ба зулм (ширк) омехта бошад.

Муҷоҳид (соҳиби тафсир) фармудааст: “Чуноне ки дар Ҳарам савоби неқӣ изофа мешавад, азоби гуноҳ ҳам хеле изофа хоҳад буд”.

Валлоҳу аълам.

وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ أَنْ لَا تُشْرِكْ بِي شَيْئًا وَطَهَّرَ بَيْتَ

لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿٦٦﴾

Ва из бавваънā ли Иброҳима макāна-л-байти ал лā тушрик би шай-а-в ва таҳҳир байтия ли-т̄ т̄ѡифина ва-л-қѡимина ва-р-руккаъи-с-сучуд. 26.

26. Ва ба ёд ор чун барои Иброҳим мавзеъи хонаи Каъбаро муайян сохтем (гуфтем), ки «бо Ман ҳеҷ чизеро шарик муқаррар макун ва хонаи Маро барои тавофкунандагон ва истодагон ва рукӯъкунандагон ва сачдакунандагон пок соз».

Дар ривоятҳои хело мӯтабар ворид шудааст, ки сохтмони бинои Каъба аз аввал муқаддас ва табаррук будааст. Одам (а) ва пайғамбарони баъдӣ Каъбаро тавоф мекардаанд. Дар замони тӯфони Нӯҳ (а) сохтмони (бинои) он аз байн рафт. Аммо асос ва ҷои муайяни он мавҷуд буд. Чунон ки дар ривоятҳо омада аст, қаблан Иброҳим дар ин макон зиндагӣ намекарданд. Ў (а) чун муҳочир аз Шом (Сурия) ба он ҷо омадааст.

Дар ояти мазкур Худованд ба Ҳабиби Худ (с) фармудааст, ки ай Муҳаммад (с), ба ёд ор вақтеро ки ҷои хонаи Каъбаро ба Иброҳим нишон додем, ба ў (а) дастур додем, ки ин хонаро барои ибодат омода кун, дар вақти ибодат ҳеҷ чизеро бо Ман шарик қарор мадеҳ ва хонаи Маро барои тавофкунандагон, қиёму рукӯъу сачдакунандагон аз наҷосати зоҳирӣ ва ботини (куфр ва ширк) пок нигоҳ дор!

Баъд аз амри Худованд, Иброҳим (а) дар дубора барқарор кардани бинои Каъба шурӯъ кард. Исмоил (а) низ иштирок дошт.

Маълум аст, ки аз ҳазрати Иброҳим (а) эҳтимоли ширк намерафт. Воқеъаи бутшиканӣ, муқобила бо бутпарастон ва сахттарин озмоиши Иброҳим (а) дар сураи «Анбиё», ояти 56-ум баён шуд. Аз ин ҷиҳат ояти мазкур як навъи сарзаниш барои аҳли Макка аст, ки дар он макони муқаддас онҳо ширк меварзиданд. Яъне эй муддаиёни авлоди Иброҳим (а)! Бидонед, ки тавҳид (яктопарастӣ) ва аз ширку бутпарастӣ пок нигоҳ доштани Каъба шартӣ Худованд бар падаратон Иброҳим (а) ва касоне, ки баъд аз Вай меоянд буд, аммо шумо чӣ кор кардед? Оё ба ин шарт ва амали волои падаратон вафодор мондед? На! Балки ширк варзида

дар хонаи Каъба бутонро қойгир намудед ва бо ин коратон Каъбаро бо палидии маънавӣ олуда кардед!?

وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ

كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ

Ва аззии фи-н-наси би-л-ҳаҷчи яътука риҷала-в ва ъала кулли замири-й яътина мин кулли фаҷчин ҷамик. 27.

27. Ва (гуфтем): «Дар миёни мардум овоз деҳ, то пеши ту пиёда ва савора бар ҳар уштури лоғар (бошанд ҳам) ба ҳаҷ биёянд ва (бигзор) ин уштурон аз ҳар роҳи дур биёянд,

Муфассирон дар эзоҳи ин оят гуфтаанд, ки чун Иброҳим (а) аз сохтмони (барқароркунии) Каъба фориғ шуд, аз тарафи Худованд амри мазкур нозил гардид. Абдуллоҳ ибни Аббос (р) гуфтааст: «Баъд аз ин ки Иброҳим (а) сохтмони хонаи Каъбаро тамом кард, ба ӯ гуфта шуд: «Мардумро ба сӯи ҳаҷ фаро хон. Агарчи пиёда меоянд ва ё савора бигзор савориҳо (маркабҳо)-яшон лоғар бошанд ҳам, қасди хонаи Каъба кунанд». Гуфт: «Худоё! Садоям намерасад». Фармуд: «Ту садо кун, Ман садои туро ба мардум мерасонам». Онгоҳ Иброҳим болои кӯҳи Абӯқубайс баромад ва бо садои баланд фарёд заду гуфт: «Эй мардум! Худо дастури анҷоми маросими ҳаҷ ва зиёрати ин хонаро ба шумо дод, то дар подоши он Биҳиштро ба шумо ато фармояд ва шуморо аз оташи Дӯзах паноҳ бидиҳад! Бинобар ин, ба Ҳаҷ (зиёрати Каъба) биёед!...»

Дар ривоятҳо омадааст, ки Худованди таъоло садои Иброҳим (а)-ро ба тамоми ҷаҳон, на танҳо ба мардуми зиндаи он замон, балки ба сурати муъҷиза ба мардуме, ки то қиёмат насл баъди насл меоянд, низ расонид. Ҳар касе, ки ҳаҷ дар қисмати ӯ навишта шуд, дар посух ба ин нидо «*Лаббайка Алоҳумма лаббайк*» - гуфт, яъне «Бор Худоё ба фармон Ту ҳозирем. Ба фармон Ту ҳозирем!».

Бо ривояти Абдуллоҳ ибни Аббос (р) асоси талбияи ҳаҷ, ки то ҳол зоирони Каъба мегӯянд, посух ба ин нидои Иброҳим (а) аст.

Дар идомаи ояти таҳти назар омадааст, ки мардум баъзе пиёда ва баъзе савора аз ғӯша ва канори ҷаҳон ба сӯи хонаи Каъба, агарчи роҳ дур ва савориҳояшон лоғар бошад ҳам, меоянд. Аз он замон то имрӯз чандин ҳазор сол гузашта бошад ҳам, кайфияти зоирони Байтуллоҳ ин гуна идома дорад. Пайғамбарони баъди Иброҳим (а) ва умматҳояшон низ ба он пойбанд будаанд.

Ҳатто баъд аз Исо (а), бо вучуди ин ки арабҳо бутпараст буданд, аммо ба аркони ҳаҷ пойбанд буданд.

لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ عَلَىٰ مَا

رَزَقَهُمْ مِّنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطِيعُوا أَلْبَاسَ الْفَقِيرِ ﴿٢٨﴾

Ли яшҳаду манāфиъа лаҳум ва язкурусмаллоҳи фӣ аййāми-м маълумāтин ъалā mā разāқаҳум-м мим баҳӯмати-л-анъām. Фа кулу минҳā ва атъиму-л баиса-л-фақир. 28.

28. то назди ғоидаҳои ҳеҷ ҳозир шаванд ва номи Худоро дар чанд рӯзи доништашуда ва (баъд аз он) бар забҳи он чӣ Худованд онҳоро рӯзӣ додааст, ёд кунанд. Пас, аз он бихӯред ва дарвеши дармондари бихӯронед!

Ояти мазкур ба манфиатҳои бешумори динии адои ҳаҷ ишора намуда бошад ҳам, аммо дар он манфиатҳои дунявӣ низ мушоҳида мегардад. Назди Абдуллоҳ ибни Аббос (р) мурод аз манфиатҳое, ки дар ин оят зикр шудааст, ҳам манфиатҳои дунё ва ҳам манфиатҳои охират аст. Муҷоҳид (муфассир) дар шарҳи ин оят ба зоирон дар маросими ҳаҷ тиҷорат (яке аз манфиатҳои дунё)-ро иҷозат додааст.

Худованд дар қисми аввали ин оят фармудааст, ки зоирон (аз адои ҳаҷ ва умра) манфиатҳои динӣ ва дунявиро ба даст меоваранд, зеро адои Ҳаҷ ба манфиати онҳост. Дар ривоятҳо омадааст, ки сарфи мол дар ҳаҷ ва умра фақр ва бенавоиро бартараф мекунад. Дар ҳадиси ривояткардаи Абӯ Ҳурайра (р) омадааст, ки Расули Худо (с) фармуд: «Ҳар касе, ки барои Худо (ҳолисона) ҳаҷ кунад ва дар он аз рафс (фаҳшо) ва аз корҳои фисқ яксӯ шавад, ӯ аз ҳаҷ чунон бармегардад, ки гӯё аз шиками модар нав таваллуд шуда аст».

Худованд дар давоми ояти мазкур фармудааст, ки (ҳоҷиён) номи Аллоҳро ёд кунанд. Мурод аз «чанд рӯзи маълум» назди баъзе аз муфассирон се рӯзе, ки дар он қурбонӣ (дахум, ёздаҳум ва дувоздаҳуми моҳи «Зулҳиҷҷа») ҷоиз аст, донистаанд. Аммо назди баъзе аз муфассирон даҳаи аввали «Зулҳиҷҷа» дар назар аст. Ба ҳар ҳол барои зикри Аллоҳ дар ин рӯзҳо ғазилати зиёде мавҷуд аст.

Дар муқобили неъматҳои бешуморе ки Худованд, ба ҳоҷиён ато карда аст, бояд зоирон дар мавқеи забҳи қурбонӣ барои изҳори сипос ва ситоиш «Бисмиллоҳи Аллоҳу акбар» гӯён номи Худоро ба ёд оранд. То ҳангоми забҳ муҳолифат бо мушрикони шавад. Зеро онҳо забҳро бо зикри номи бутҳо анҷом медоданд.

Дар қисми охири ояти мазкур Худованд фармудааст, ки аз гӯшти қурбонӣ бихӯред ва аз он ба фақирону муҳтоҷон бидиҳед, ки бенавой аз симо ва либосҳояш намоён аст.

Аммо аз гӯшти ҳайвонҳое, ки дар ивази ҷинойтҳо забҳ мегарданд, барои шахси ҷинойтро содиркарда ва барои сарватмандон хӯрдан ҷоиз нест.

ثُمَّ لِيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلِيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلِيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٢٩﴾

**Ѓумма-л яқзӯ тафасҳум ва-л йуфӯ нузӯрахум ва-л
яттавафӯ би-л Байти-л-ътӣқ. 29.**

29. Сипас, бояд, ки чирки тани худро дур кунанд ва назрҳои худро ба вафо расонанд ва ба гирди ин Хонаи қадим (Каъба) тавоф намоянд».

Бинобар ҳукмҳои шаърӣ барои ҳоҷиён баъд аз бастанӣ эҳром, нияти ҳаҷ ва лаббайка гуфтан то аз эҳром баромадан иҷрои як идда амалҳо мамнӯъ аст. Тафсили онҳо дар китобҳои фикҳӣ ва ҳаҷномаҳо мавҷуданд. Қисме аз он амалҳои мамнӯъ ин аст, ки дар ҳолати эҳром тарошидан ё кандани мӯй, гирифтани нохунҳо ва истеъмоли хушбӯйҳо раво нест. Инчунин ба бадани худ равған молидану чирку гарду ғубори бадани худро бо собунҳои хушбӯй шустан дуруст нест.

Худованд фармудааст, ки вақте аз анҷоми қурбонӣ фориғ шудед, эҳромро боз кунед, мӯи сарро битарошед ё кӯтоҳ кунед, мӯйҳои изофии баданро дур созед, нохунҳоро бигиред, олудагиҳои худро бизудоед ва ғул намуда, худро покиза намоед. Ин амалҳо дар таърихи 10-уми Зулҳиҷҷа баъд аз сангпартоӣ ва баъди қурбонӣ оғоз мешаванд. Баъд ҳоҷиён метавонанд либоси дӯхтаро дар бар кунанд, назрҳоеро, ки бар худ воҷиб гардонида буданд, анҷом диҳанд ва тавофи ифоза (фарзи)-ро гирди хонаи Каъба ҳафт печ ба ҷой оранд.

ذَٰلِكَ وَمَنْ يُعِظْمِ حُرْمَتِ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ ۖ وَأُحِلَّتْ لَكُمْ

الْأَنْعَامُ إِلَّا مَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ ۖ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ

وَأَجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ ﴿٣٠﴾

**Зāлика ва ма-й юъазъим ҳурумāтиллāҳи фа ҳува хайру-л
лаҳу ъинда Раббих. Ва уҳиллат лакуму-л-анъāму иллā mā
ютлā ъалайкум. Фаҷтанибу-р-риҷса мина-л-авъāни
ваҷтанибу қавла-з-зур. 30.**

**30. Ин аст ҳукм(-и ончи гузашт). Ва ҳар ки шаъоири Худоро
таъзим кунад, пас, ин таъзим кардан ўро назди Парвардигори ъ
беҳтар аст. Ва ҳалол карда шуд барои шумо мавоши (гов,
уштур, буз гўсфанд)-ро. Магар он чӣ бар шумо хонда хоҳад шуд.
Пас, аз палидии бутон дурӣ бичӯед ва аз (гуфтани) сухан
(шоҳиди)-и дурӯғ парҳез кунед,**

Дар ин оят, валлоҳу аълам, мурод аз калимаи «Ҳурумотиллоҳи», чи дар Ҳаҷ ва чи дар ғайри он чизҳо ва амалҳоеанд, ки назди Худо мўҳтараманд. Онҳоро ҳукмҳои шариат номида мешавад. Бо назардошти ин гуфтаҳо шарҳи маънои ояти мазкур, валлоҳу аълам, чунин аст: Ҳукм ин аст, ки ҳар кас илми ҳукмҳои шариати Худоро (чи дар ҳаҷ ва чи ғайри он) омӯзад, ба онҳо амал кунад ва аз ҳар амре, ки зидди онҳост худдорӣ намояд, онҳоро ҳурмат кардаасту бузург доштааст. Ин бузургдошт кори нек буда, дар охираат (назди Худо) барояш беҳтарин амал аст. Масалан, Худованд гуфтааст, ки ба чуз ҳайвонҳое, ки қаблан дар сураҳои «Бақара», «Моида» ва «Наҳл» зикр шудаанд, барои шумо ҳурдани гўшти ҳайвоноти чаҳорпо (мисли шутур, гов, гўсфанд, буз ва в.ғ.) ҳалол гардонида шуд. Инчунин гўшти ҳайвоноти ҳалоле, ки худмурда бошанд ё хафашуда ва ё ҳангоми забҳи он исми ғайри Худо хонда шуда бошад, ҳаром аст. Дигар ин ки ҳамон тавре аз наҷосат ва нопокиҳо дурӣ меҷӯед, аз касофат ва наҷосати бутпарасти низ дурӣ бичӯед.

Худованд дар охири ҷумлаи ин оят амр кардааст, ки аз гуфтани сухани дурӯғ бипарҳезад. Дар «Саҳеҳ»-и Бухорӣ ҳадисе ривоят шудааст, ки Расули Худо (с) чунин фармуданд: «Аз ҳама гуноҳҳои бузургтарин гуноҳи кабира ин аст, ки бо Худованд

касери (чизери) шарик муқаррар кунед ё нофармони волидайн кунед ё бо дурӯғ гувоҳӣ бидиҳед ва дар умуми гуфтугӯ дурӯғ бигӯед» ва Расули Худо охири лафз (дурӯғ)-ро борҳо такрор фармудаанд.

حُنَفَاءَ لِلَّهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ ۚ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنْ

السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ ﴿٣١﴾

Ҳунафāа лиллāҳи ғайра мушрикӯна биҳ. Ва ма-й юшрик биллāҳи фа ка аннамā харра мина-с-самāи фа тахтāфуҳу-т-тāйру ав таҳвӯ биҳи-р-риҳу фӯ макāниһ сахӯқ. 31.

31. барои Худо дар дини ҳаниф (мойил ба сӯйи ҳақ дар ҳоле ки) ғайри ширк муқарраркунанда бошед. Ва ҳар кӣ бо Худо шарик муқаррар кунад, пас, гӯё, ки ӯ аз Осмон фуруд афтадааст ва мургон (-и мурдаҳор) ӯро бирабудаанд ё бод ӯро ба макони дур фуру афгандааст.

Дар ояти мазкур калимаи «ҳунафо» шакли ҷамъи «ҳаниф» ба маънои ҳамеша аз дини ботил ба сӯйи дини ҳақ майлкунанда омадааст.

Худованд дар ин оят ба таври умум хоҳ маносики ҳақ бошад ё дигар амрҳои шаръӣ фармудааст, ки ай мардум ба сӯи Ҳақ холисона рӯй гардонед, ба сӯи Ӯ мутаваҷҷеҳ шавед ва аз ҳар чи, ки ба ҷуз Ӯ мавриди парастии қарор мегирад, безорӣ ҷӯед. Тамоми афъол ва ниятҳои худро бе ҳеҷ олоиш фақат ва фақат барои Аллоҳ таъоло созу дуруст кунед. Ҳеҷ кас ва ҳеҷ чизро ба Ӯ таъоло шарик қарор надихед.

Дар давоми оят Худованд бо тарзи мисол ҳолати гумроҳии мушрикони бо ду мисол чунин ифода намудааст. Агар инсон Ӯ таъолоро тарк карда, дар назди махлуқи дигар сари худро ҳам кунад, гуё худро аз авҷи осмон ба пастӣ андохтааст. Маълум аст, ки касе аз осмон афтад дигар умеди зиндагӣ барои ӯ нест.

Паррандагону ҷонварони мурдорхӯру лошахӯр аз чаҳор тараф ҳуҷум оварда, ӯро пора-пора мекунанду меҳӯранд. Ё ин ки дар ҳолате, ки аз осмон меафтад, тӯфон (тундбод)-ӣ шадид дар ҳаво ӯро дур мебарду дар як чоҳ(чуқурӣ) меандозад ва он шахс ҳама чизи худро аз даст медиҳад, ки дигар ҳеҷ умеде ба наҷоти ин

гуна шахс боқӣ наmemонад. Ин аст натиҷаи кори шахси мушрик. Валлоҳу аълам.

ذٰلِكَ وَمَنْ يُعْظِمِ شَعْبَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ ﴿٣٢﴾

Залика ва ма-й юъаъзим шаъбираллоҳи фа иннаҳа миъ тақва-л-қулуб. 32.

32. (Ҳукм) ин аст. Ва ҳар кас шиъорҳои Худоро таъзим кунад, пас, ин амалашон нишонае аз тақвои дилҳо аст.

Ин ҳукмҳо ва мисолҳое, ки Худованд онҳоро дар оятҳои қаблӣ зикр кард шиъорҳои дини Худо буда, матлаб чунон аст, ки гуфта шуд. Пас, ҳар касе, ки дар дили ӯ парҳезгорӣ ва хавфи Худои яктост, ҳар чизеро, ки дар он нишонаҳои дини Худо мавҷуд аст, яқинан эҳтиром мекунад. Аз он ҷумла, маросими ҳаҷ, қурбонӣ, ҳадяе барои Макка, саъйи байни Сафо ва Марва ва... ин гуна таъзим дохили ширк нест, балки комилан аз осори тавҳид (яктопарастӣ) аст, зеро ҳар касе, ки ошиқи Худост, ҳар чизеро, ки ба Худо мансуб бошад, қадр мекунад.

Имом Қуртубӣ гуфтааст, ки Худованд парҳезгориро ба дил нисбат додааст, ин барои он аст ки ҳақиқати парҳезгорӣ аз дил сарчашма мегирад (ҷ. 7/4448). Дар ҳадиси шариф омадааст: Паёмбар (с) ба синаи худ се маротиба ишора кард ва фармуд: «Парҳезгорӣ дар ин ҷост».

Чузъиёти масоили ҳаҷро аз китобҳои фикҳӣ ҷӯё шавед. Хусусан дар бораи қурбонӣ ба ояти 36-уми ҳамин сура ва ба ояти 158-уми сураи «Бақара» дар бораи саъйи миёни Сафо ва Морва муроҷиъат шавад.

لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٣٣﴾

Лакум фӣҳа манāфиъу илā аҷали-м мусаммайъ сўмма маҳиллуҳā ила-л Байти-л-ъатиқ. 33.

33. Шуморо дар он мавошӣ (қурбониҳо), то вақти муайян фоидаҳост, сипас, ҷои фуруд омадани он ба Хонаи қадим (Каъба-ҳарам) аст.

Одатан, бинобар раҳмати бепоёни Парвардигор аз истифодаи шутур, гов, гӯсфанд ва буз инсонҳо манфиати бисёр мегиранд, мисли савор шудан, бор кашондан, истеҳсоли шир, истифода аз пашм, наслгирӣ в.ғ. Бинобар ҳукми ояти мазкур ин манфиатгирӣ аз ин гуна ҳайвонҳое, ки барои қурбонӣ таъин

шудаанд, ба таври умум то вақти забҳи онҳост. Аммо назди мазҳаби ҳанафӣ (Имоми Аъзам) манфиат гирифтани аз ҳайвонҳои қурбонишаванда ва ҳадя баъд аз равон кардани он ба сӯи Макка ё ба сӯи забҳгоҳ дигар ҷои нест, магар дар ҳолати зарурат. Ҷои қурбонӣ кардани онҳо назди хонаи Каъба (дар сарзамини ҳарам) ва ҳоло он дар дашти Мино аст.

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا لِّيَذْكُرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ مِّنْ بَهِيمَةٍ

الَّتَنَعَّمُوا فِيهَا بِهَدْيِهِمْ وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا لِّيَذْكُرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ مِّنْ بَهِيمَةٍ

Ва ли кулли умматин ҷаъалнā майсака-л ли яъкурусмаллоҳи ѓалā mā разақаҳум-м миъ баҳимати-л-анъām. Фа Илāхукум Илāху-в-Вāҳидун фа лаҳӯ аслиму. Ва башшири-л-мухбитин. 34.

34. Ва барои ҳар уммат тариқи қурбониро, то номи Худоро бар он ҷи онҳоро аз ҷаҳорпоён додааст, ёд кунанд, муъайян сохтем.

Пас, маъбуди шумо Худои яқтост, пас, ба Ў гардан ниҳед ва ниёиш (тавозуъ)-кунандагонро башорат деҳ,

Бо назардошти маънои оятҳои қаблӣ ва баъдӣ муфасссирон дар шарҳи ояти таҳти назар, аз он ҷумла соҳиби «Сафватуттафосир» чунин гуфтааст: «Аз замони Иброҳим (а) барои ҳар миллате аз миллатҳои пешин Худованд маҳалле (забҳгоҳ)-ро қарор додааст, то дар он қурбонҳои худро бо номи Аллоҳ забҳ кунанд ва ба Худо наздикӣ ҷӯянд.»

Ҳоло аз дастури забҳи қурбонӣ дар маҳалли Ҳарам набояд касе чунин хулоса барорад, ки ҳадафи асли таъзими Ҳарам аст. На! Балки ҳадаф дар асл таъзими Худованд ва наздикӣ ҷустан ба сӯи Ў таъолост. Худованд дар давоми оят фармудааст, ки ба онон дастур додем, ки дар мавқеи забҳ номи Худоро ба ёд биёваранд ва қурбониро барои ризои Худо забҳ кунанд. Ибни Касир гуфтааст: «Дар тамоми миллатҳо забҳи қурбонӣ (рехтани хун) ба хоҳири Худованд машруъ буда аст». На монанди бутпарастон, ки қурбониро барои бутҳо забҳ мекунанду мушрик мешаванд. Бояд муъминон барои ризои Худованд дар муқобили неъматҳое, ки Худованд, аз ҷумла шутур, гов, гӯсфанд, буз ва ғайра ба онҳо ато намудааст, Ў таъолоро сипосгузор бошанд, зеро фақат ва фақат Аллоҳ офаридгор ва рӯзирасон аст. Пас, эй инсонҳо! Бидонед, ки Павардигори шумо ягона ва бе шарик аст.

Ўро итоат кунед ва ибодатро холисона барои Ў анҷом диҳед ва дар муқобили Ў таслим шавед. Ай Муҳаммад (с), ҳар касе, ки ба ин таълимоти Мо амал мекунад, дар муъомилот одилу нармдил, фармонбардору фурӯтан аст, дар ҳар ҳолат (ранҷ, роҳат, тангӣ ва фарохӣ) ба қазо ва қадари Мо розӣ аст, ба (ингуна) тавозӯкунандагону ниёшкунандагон Биҳишту бахшишҳои Илоҳиро мужда бидеҳ. Ояти зер сифати муъминонро баён мекунад.

الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَالصَّابِرِينَ عَلَى مَا أَصَابَهُمْ

وَالْمُقِيمِي الصَّلَاةِ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ

Ал-лазӣна изъ зукираллоҳу ваҷилат қулӯбуҳум ва-с-собирина љалъ мъ асӯбахум ва-л-муқими-с-салъати ва мим мъ разакнъхум юнфиқун. 35.

35. онҳо касонеанд, ки чун Худо ёд карда шавад, дилҳои онҳо сахт битарсад ва сабркунандагонро бар он чӣ ба онҳо бирасад ва барподорандагони намозро ва ононро, ки аз он чӣ ба онҳо рӯзӣ додаем, харҷ мекунанд (башорат деҳ)!

Худованд дар ин оят чаҳор сифати муъминони тавозӯкунанда (фурӯтан)-ро, ки сазовори муждаи Илоҳӣ мешаванд, чунин баён карда аст:

1-ум. Муъминоне, ки тавозӯъ ва сифати фурӯтанӣ доранд, чун номи Аллоҳ назди онҳо зикр шавад аз бузургӣ ва ҷалоли Ў таъоло дилҳояшон аз хавфу ҳарос ба ларза медарояд.

2-юм. Ононе, ки мусибат ва сахтиҳоро дар роҳи итоати Худованд бо сабр ва суббот таҳаммул мекунанд ва агар дар мавриди сахтӣ ва озмоиш қарор гиранд қадамҳояшон аз роҳи ҳақ намелағжад.

3-юм. Ононе, ки ҳар намозро бо риояи одоби он, бо хавф ва фурӯтанӣ дар вақтҳои худ барпо медоранд.

4-ум. Ононе, ки қисме аз молу мулкашонро, ки Худованд ба онҳо рӯзӣ додааст, дар роҳҳои хайр нафақа (сарф) мекунанд.

Хулоса, тавозӯъ ва таслим, ки аз сифатҳои хоси шахси муъмин аст, танҳо ҷанбаи пинҳонӣ надорад, балки осори он бояд дар ҳама амалҳо ошкор бошад. Валлоҳу аълам.

Дар ояти зер бори дигар сухан аз маросими ҳаҷ ба миён омадааст.

وَالْبَدَنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِّنْ شَعَائِرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا صَوَافٍ فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطِيعُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ
كَذَٰلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٣٦﴾

Ва-л-будна ҷаъалнаҳа лакум-м миң шаъъириллāҳи лакум фўҳа хайр. Фаъкурусмаллоҳи љалайҳа савāфф. Фа иъā ваҷабат ҷунубуха фа кулу минҳа ва атъиму-л-қониъа ва-л-муътарр. Казāлика саххарнāҳа лакум лаъаллакум ташкурун. 36.

36. Ва уштурони қурбониро барои шумо аз шиъорҳои Худо қарор додем, барои шумо дар он некӣ ҳаст. Пас, номи Худоро бар наҳр (забҳ)-и онҳо (дар ҳоле ки) бар чаҳорпо истодаанд, ёд кунед, пас, чун паҳлӯи онҳо ба Замин афтад, аз онҳо бихӯред ва дарвеши бесаволро ва дарвеши саволкунандаро бихӯронед. Ҳамчунин чаҳорпоёнро барои шумо ром гардонидем, бошад, ки шуқр кунед.

Калимаи «шаъоир» дар ин ҷо ба маънои ибодат ва ҳукмҳои хоссе, ки аломатҳои дини Ислом (нишонаҳои Аллоҳ)-ро ифода мекунад, омадааст.

Худованд дар ин оят фармудааст, ки будун (шутурони фарбеҳ)-е, ки ба хонаи Каъба ҳадя (қурбонӣ) мекунад, яке аз нисонаҳои Аллоҳ аст, ки онро барои шумо қарор додем. Муфасссирон гуфтаанд: “Ғайр аз шутур, гов, гӯсфанд ва буз ҳам агар тақдими қурбонӣ шаванд, аз ҷумлаи шиъор (нишона)-ҳои Аллоҳ ҳисоб мешаванд, дар зоти онҳо ва дар бачо овардани ҳукмҳо ва одоби қурбонӣ барои шумо хубиҳои бешумори дунявӣ ва аҷри охираат мавҷуд аст. Пас мутобиқи қоидаи умум номи Аллоҳро (Бисмиллоҳи Аллоҳу Акбар) гуфта, онҳоро забҳ кунед.”

Беҳтарин тариқи забҳи шутур «наҳр» аст. Яъне шутурро рӯ ба қибла бо чаҳор по рост истода медоранд. Як дасти онро хоҳ чап, хоҳ рост мебаранд, сипас синаи ӯро, ки наздику охири ҳалқум аз ҳисоби гардан аст, одатан бо шитоб бо корд мебаранд. Аммо гов, гӯсфанд ва бузро дар ҳоли ба паҳлӯ хобонидан ва поҳояшонро бастан аз пеши калла гардани онро мебаранд, ки инро «забҳ» мегӯянд.

Дар идомаи ояти мазкур Худованд фармудааст, ки чун тамоми хуни ҳайвон барояд ва (шутур) ба Замин биафтаду ҷонаш берун шавад, метавонед аз гӯшти онҳо бихӯред ва ба мӯҳтоҷоне, ки қаноаткунандаанд аз мардум чизе намерасанд ва ба мӯҳтоҷони дархосткунанда бидиҳед. Зеро ин ҳайвонҳои бузургро (мисли шутур, гов), ки дар ҷусса ва қувват ба маротиба аз шумо қавитаранд, барои шумо ром гардонидем ва шуморо итоъат мекунам. Шумо аз онҳо истифода мекунад, барои шумо дар онҳо хайру баракат аст, ғайдаҳои дунявии бисёре аз онҳо мегиред. Инчунин онҳоро барои шумо мусаххар гардонидем, ки ба осонӣ онҳоро забҳ мекунад. Ин эҳсони бузурги Худои таъоло аст, бояд шумо шукри онро адо намоед.

لَنْ يَنَالَ اللَّهُ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلَكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوَىٰ مِنْكُمْ كَذَلِكَ

سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَاكُمْ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ

Ла-й янāлаллоҳа лухӯмуҳа ва лā димāуҳа ва лāки-й янāлуҳу-т-тақвā миёкум. Казāлика саххараҳа лакум ли тукаббириуллоҳа љалā мā ҳадāкум. Ва башшири-л муҳсинин. 37.

37. На гӯштҳои қурбонӣ ва на хунҳои онҳо ба Худо намерасад, валекин ба Вай парҳезгории шумо мерасад. Ҳамчунин қурбонихоро барои шумо ром гардонидем, то Худоро ба шукри он, ки шуморо роҳ намуд, бо бузургӣ ёд кунед. Ва ба шахсони нақӯкор муҷда деҳ!

Муфасссирон сабаби нузули ояи мазкурро аз Ибни Мунзар ва ӯ аз Ибни Аббос (р) чунин ривоят кардаанд: «Мушрикон ҳангоми забҳи ҳайвонот, хуни онҳоро ба сӯи Каъба мерехтанд ё меафшонданд, пас мусулмонон низ хостанд, то чунин кунанд. Ин буд, ки Худованд ояти «Гӯштҳои онҳо ва хунҳои онҳо ҳаргиз ба Худо намерасад»-ро нозил кард.

Худованд асли ҳақиқат ва фалсафаи қурбониро ҳамчун ибодат дар ин оя баён намуда хабар дод, ки маҳз бо забҳ кардани чаҳорпо ва (рехтани хуни он) хӯрдани гӯшт ризои Аллоҳ таъолоро ҳосил карда наметавонед. На ин гӯшт ва на ин хун ба даргоҳи Илоҳӣ расида наметавонанд, зеро Худованд аз ин чизҳо аз ҳар ҷиҳат бениёз аст, балки тақво (парҳезгорӣ)-и ва одоби дили шумо ба ҳузури Ӯ таъоло мерасад, ки чӣ гуна босамимияту боихлос ва

рағбати тамом як чизи пурқиматро бо иҷозаи ӯ ва ба номи ӯ ба Байтуллоҳ бурда, забҳ мекунед. Гӯё бо ин қурбонӣ муъминони мухлис ишора мекунанд, ки худӣ онҳо низ дар роҳи ризои Худо барои қурбон шудан ҳозиранд. Ҳукми дигар ибодатҳо мисли нишасту бархост дар намоз, гуруснагӣ ва ташнагӣ дар рӯза ҳадафи аслӣ нест, балки ҳадафи аслӣ баҷо овардани ҳукми Илоҳӣ бо ихлос ва муҳаббати қалбӣ аст. Агар ин ибодатҳо аз ихлос ва муҳаббат холи бошанд, пас танҳо сурати он мемонад, аммо рӯҳ дар онҳо нест. (аз «Маъорифул Қуръон»).

Дар идомаи ояти мазкур такроран барои таъкид Худованд фармуд, ки ин гуна онҳо (чаҳорпоён)-ро барои шумо ром гардонидем, то Худоро ба бузургӣ ёд кунеду шукргузори он бошед, ки чи роҳи хуберо бо омӯхтани дину шариат барои муҳаббати хеш ба шумо нишон дод.

Назди Имом Абӯ Ҳанифа адои қурбонӣ дар рӯзҳои иди Қурбон ба ҳар мусулмони соҳиби нисоб воҷиб аст. Зеро дар ҳадис омадааст: «*Ҳар касе дар зиндагии моддӣ хеш кушоише ёфт ва қурбонӣ накард, пас ба мусаллои (масҷиди) Мо наздик нашавад*».

Дар қисми охири ояти мазкур омадааст, ки эй Муҳаммад (с)! Ба нақӯкорон мужда бидеҳ, ки дар ивази амалҳои некашон ба небаҳтӣ (ҳам дар дунё ва ҳам дар охират) ноил мегарданд.

Калимаи «муҳсин» (нақӯкор), ки дар ин оят истифода шудааст, ба таври умум некӣ ба худ, некӣ ба падару модар, некӣ ба завҷаву фарзандон, некӣ ба хешовандон, некӣ ба ҳамсоягон, некӣ ба дигар инсонҳо ва дигар некиҳоро дар бар мегирад.

﴿إِنَّ اللَّهَ يُدْفِعُ عَنِ الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّ اللَّهَ لَا تُحِيبُ كُلَّ حَوَانٍ كَفُورٍ﴾

❁ **Инналлоҳа юдāфиъу ъани-л-лазīна āманӯ. Инналлоҳа лā юҳиббу кулла хаввāний кафӯр. 38.**

38. Ҳаройина, Худованд аз мусалмонон дифоъ мекунад. Ҳамоно, ҳар хиёнаткунандаи носипсро дӯст намедорад.

Боре Пайғамбар (с) ҳамроҳи сабоҳағони худ бо нияти ҳаҷқи умра роҳи Маккаи мукаррамаро пеш гирифтанд. Чун наздики Ҳудайбия ном маконе расиданд, мушрикони Макка онҳоро боздошта нагузоштанд, то онҳо ворида Масҷиду-л-ҳаром шаванд ва ҳаҷқи умраро анҷом диҳанд. Ҳоло дар ин оят Аллоҳ таъоло мусулмононро дилгарм сохта, ваъда ва тасалли додааст, ки қатъан Худованд аз муъминон дифоъ мекунад, мусулмонон мутмаин ва осудахотир бошанд, ки Аллоҳ таъоло ба наздикӣ роҳи

онҳоро аз душманон пок хоҳад намуд. Ҳила ва найранги мушрикнро бартараф мекунад мусулмоннро ба Масҷиду-л-ҳаром чунон мерасонад, ки дар иҷрои амалҳои умра ҳеҷ монеае боқӣ наместонад, онҳо бе ҳеҷ хавфу хатар ҳаҷ ва умараро ба ҷой меоранд. Зеро Худованд ҳеҷ хиёнаткору куфронкунандаро дӯст наметдорад. Онҳо назди Худо манфуранд.

أَذِنَ لِلَّذِينَ يُقَتِّلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴿٣٩﴾

Узина лил лаззина юқоталуна би аннаҳум зулимӯ. Ва инналлоҳа ʔалā насриҳим ла қадир. 39.

39. Ононро, ки куффор ба онҳо ҷанг мекунанд, ба сабаби он, ки бар онҳо зулм шудааст, дастури набард дода шуд. Ва ҳаройина, Худованд бар нусрат додани онҳо тавоност.

Дар баёни сабаби нузули ин оят муфасссирон овардаанд, ки мушрикони Макка саҳобагони Муҳаммад (с)-ро бо дасту забон мавриди озор ва азият қарор медоданд. Аз ин вазъият онҳо назди Расулulloҳ (с) шикоят менамуданд, аммо ӯ (с) ба онҳо мефармуд: «Сабр кунед, зеро ҳанӯз маро ба ҷангидан бо мушрикон фармон нашудааст». Ин силсила озорҳо бо ин шакл ҳудуди зиёда аз даҳ сол давом ёфт.

Билоҳира, Муҳаммад (с) аз Макка ба Мадина маъмур ба ҳиҷрат шуданд. Баъд аз он ки Худованд муъминонро дар зиёда аз ҳафтад ояти Қуръони карим ба ҳуддорӣ аз ҷанг фаро хонд, ҳоло ин аввалин ояте аст, ки дар Мадина соли дувуми ҳиҷрӣ нозил ва дар он рухсат шуд, ки мусалмонон метавонанд дар муқобили душманон аз худ дифоъ кунанд.

Хулоса, саҳобогон дар муқобили зулми фавқуллода ва тоқатфарсо сездар соли комил бурдбории бемисол нишон доданд. Вақте ки ҷамъияти парешон ва камадади мусулмонон дар як маркази мустақил ҷамъ шуданд, онҳо ба мусулмонони мазлум иҷозат дода шуд, то дар муқобили золимони биистанд, то ҷамъият ва дини ҳудро ҳимоя кунанд ва дараҷаи аҷри шуҳадоро соҳиб шаванд ва аз камададӣ ва бесарусомони парешонхотир набошанд.

Дар охири ояти мазкур Худованд ёдрас мекунад, ки Аллоҳ таъоло метавонад ҷамъияти дар шумор кам ва мазлуму камсармояро бар дастаҳои сершумору мусаллаҳ зафар диҳад. Барои маълумоти бештар ба ояти 190-уми сураи «Бақара» ва ба ояти 111-уми сураи «Тавба» муроҷиъат шавад. Ояти зер ин муқаддимаро идома медиҳад.

الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ^{٤٥}

وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ هَدَمْتَ صَوَامِعَ وَبِيعَ صَلَوَاتُ^{٤٦}

وَمَسْجِدُ يُذَكِّرُ فِيهَا أَسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ^{٤٧}

إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٨﴾

Ал-лазӣна ухриҷу миҥ дийāриҳим би ғайри ҳаққин иллā ай яқулӯ Раббуналлоҳ. Ва лав лā дафъуллоҳи-н-наса баъзаҳум би баъзи-л ла ҳуддимат савāмиъу ва бияъу-в ва салавātu-в ва масāчиду юзкару фӯҳасмуллоҳи кашӯро. Ва ла янсуранналлоҳу ма-й янсуруҳ. Инналлоҳа ла Қавийюн Ёзиз. 40.

40. Ҳамчунин ба касоне ки аз хонаҳояшон ба ғайри ҳақ берун оварда шуданд, ба сабаби он, ки мегуфтанд: «Парвардигори мо Худо аст», дастури набард дода шуд. Ва агар набудӣ, ки Худованд баъзе аз мардумро ба дасти баъзе дафъ намекард, ҳаройина, хилватхонаҳо (-и роҳибон) ва ибодатхона (калисо)-ҳо (-и насронӣён) ва ибодатхона (куништ)-ҳои яҳудиён ва ибодатхона (масҷид)-ҳои мусалмонон, ки дар онҳо номи Худоро бисёр ёд карда мешавад, вайрон карда мешуд. Ва албатта, Худованд касеро, ки қасди нусрати дини Вай кунад, нусрат хоҳад дод ва ҳаройина, Худо тавоноии голиб аст.

Аз сабаби адовате, ки мушрикони ба Муҳаммад (с) ва ёронаш доштанд, онҳо маҷбур шуданд аз манзилҳои худ ҳичрат кунанд. Худованд дар ин оят ноҳақ будани рафтори мушрикони Маккаро таъкид карда фармудааст, ки онҳо (мусалмонҳо) ҳеҷ гуноҳе надоштанд, магар ин ки Худоро якка ва ягона мешумориданд, барои Ё шарике қарор наметоданд, Ёро Парвардигори худ медонистанд ва онҳо бутҳои аз санг ва чӯб сохташударо парастидиш намекарданд. Аз ин сабаб бузургтарин ва вазнинтарин «гуноҳе» ки мушрикони Макка болои мусулмонон мегузоштанд, ин буд, ки чаро мусулмонон парастидиши бутҳоро тарк карда, Худои ягонаро мепарастанд.

Худованд ҳикмати ҷиҳод бо кофиронро дар ин оят баён карда гуфтааст, ки масъалаи ҷиҳод дастури нав нест, балки ба пайғамбарони гузашта ва умматҳои онҳо низ дар чунин сурат дастури ҷиҳод дода шуда буд. Зеро реша ва асоси ҳамаи динҳои самовӣ (ҳақиқӣ) аз ҷониби Худованд ба василаи ваҳй барпо шудааст. Он динҳо дар замони худ, то аз тарафи мардум таҳриф шудан, бар ҳақ буданд. Эҳтиром ва ниғаҳдории ибодатгоҳҳои онҳо дар замони худ фарз буд. Агар Худо ба инсонҳо барои барқарор доштан ва ҳимояи дини худ иҷозати ҷиҳодро намедод ва бо ин васила Аллоҳ таъоло некиро аз бадӣ дар ҳимояи худ намегирифт, ҳеҷ нишонаи некӣ дар рӯи Замин боқӣ наместонд. Мардуми бедин ва бадкор, ки дар ҳар асру замон адади онҳо бисёр аст, тамоми маконҳои муқаддас ва ёдгориҳои табаррукро ба таври ҳамешагӣ аз саҳифаи дунёи ҳастӣ нест мекарданд ва дигар барои ҳеҷ миллат дар ҳеҷ замоне ҷои эминие боқӣ наместонд. Зарур будани қонуни дифоъ ва муҳофизатро ҳеҷ донишманде инкор карда наметавонад. Агар қонуни дифоъ аз худ намебуд, дар замони Мӯсо (а) ибодатгоҳи яҳудон, дар замони Исо (а) савмаа (монастирҳо) ва калисои насрониҳо ва дар замони Муҳаммад (с) масҷидҳо, ки дар онҳо нисбатан зикри Аллоҳ бисёр гуфта мешавад, нест карда мешуданд.

Дар охир Худованд сухани худро бо қасам таъкид намуда фармудааст, ки ба Худо қасам, Худо он касеро ёрӣ хоҳад дод, ки ӯ дину Пайғамбари Аллоҳ (с)-ро ёрӣ медиҳад. Дар ҳақиқат, Худованд тавоност ва ҳеҷ қудрате бар ӯ ғолиб шуда наметавонад. Ваъдаи ӯ, албатта, иҷро шуданист.

Шоён зикр аст, ки Худованд ин ваъдаашро бо ғолиб кардани муҳоҷирон ва ансор бар мушрикони араб ва бар империяҳои абарқудрати он замон (Рум – Византия ва Форс) амалӣ намуд.

Нусратдиҳандагони дини Худо киҳонанд? Ояти зер посухи ин саволи эҳтимолист.

الَّذِينَ إِن مَّكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا

بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ ۗ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٤١﴾

Ал-лазӣна им макканнаҳум фи-л-арзӣ ақому-с-салата ва атаву-з-заката ва амару би-л-маъруфи ва наҳав ъани-л-мункар. Ва лиллаҳи ъақибату-л-умур. 41.

41. Касоне, ки агар онҳоро дар Замин дастрасӣ диҳем, (чун саҳобагон) намозро барпо медоранд ва закотро медиҳанд ва ба кори писандида бифармоянд ва аз кори нописандида манъ кунанд (Худованд нусрат медиҳад). Худорост ниҳояти ҳама корҳо.

Дар бораи сабаби нузул (нозилшавӣ)-и ояти мазкур аз ҳазрати Усмон (р) ривоят шуда аст, ки эшон гуфтанд: «Ин оя дар бораи мо - саҳобагони Расули Худо нозил шуд». Аз Абдуллоҳ ибни Масъуд (р) ривоят аст, ки зери мафҳуми калимаи **«ал-лазӣна»** яъне «онҳо», муҳоҷирону ансору тобеин ва пайравони онҳо дар назар аст.

Муфасссирон гуфтаанд: “Оятҳои 39,40-уми ҳамин сура ва ояти мазкур пас аз ҳиҷрати Расулаллоҳ (с) ба Мадина, дар замоне нозил шуданд, ки ҳанӯз мусулмонон дар ҳеҷ сарзамине ба ҳукуматдорӣ ва иқтидоре ноил набуданд. Аммо Ҳақ таъоло ба онҳо аз пеш хабар дод, ки онҳо касоне ҳастанд, ки агар ба онҳо дар рӯи Замин ҳукумат ва қудрат дода шавад, иқтидори худро дар амалӣ гардонидани амрҳои динӣ сарф мекунанд, намозҳоро барпо медоранд, закотро адо мекунанд, мардумро ба сӯи корҳои нек даъват менамоянд ва аз корҳои бад онҳоро боз медоранд.

Пешгӯии Худованд калима ба калима дар амал ҷорӣ шуд. Худованд аз гурӯҳи муҳоҷирон аввал ба Хулафои рошидин - Абӯбакри Сиддиқ (р), Умари Форук (р), Усмони Зиннурин (р) ва Алии Муртазо (к) ҳукумат ва қудрат дод. Онҳо тибқи пешгӯии Қуръон амал карданд. Онҳо иқтидори худро дар барпо доштани намоз, мустаҳкам кардани низоми закот, ривоч додани корҳои нек ва гирифтани пеши корҳои бад сафарбар намуданд.

Дар охир Худованд фармуд, ки поён ва натиҷаи ҳама корҳо аз онҳо Худост. Ин ҷумла ҳам таъкид месозад, ки дар ҳақиқат ваъдаи Худованд ҳақ аст, дӯстонашро бар душманонаш пирӯз мегардонад.

Хулоса, касе ки орзуи пирӯзӣ бар душманонро дорад, бояд чаҳор васфе, ки муҳоҷирон ва мусулмонони аввал ба он орошта буданду бо ёрии Худованд ба василаи онҳо ба пирӯзӣ ноил шуданд дошта, бошад: намозро барпо дорад, закотро диҳад, мардумро ба корҳои нек даъват кунанд ва аз корҳои бад боз дорад.

وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَثَمُودُ

**Ва ий юказзибу́ка фақад каззабат қаблаҳум қавму Нӯҳи-в
ва Ёаду-в ва Ҷамӯд. 42.**

**42. Ва агар туро дурӯггӯй шуморанд, пас, ҳаройина, пеш аз онҳо
(пайғамбаронашонро) чун қавми Нӯҳ ва Од ва Самуд дурӯггӯй
шуморида буданд –**

وَقَوْمُ إِبْرَاهِيمَ وَقَوْمُ لُوطٍ

Ва қавму Иброҳима ва қавму Лут. 43.

43. ва (ҳамчунин) қавми Иброҳиму қавми Лут -

Ин оятҳо барои Расулуллоҳ (с) тасалли ва барои мушрикони ваъид (ваъдаи ҷазо) аст. Яъне агар мардуми Макка туро дурӯггӯ мепиндоранд ва суханҳои туро дурӯғ меҳисобанд, бидон, ки ту аввалин паёмбаре нестӣ, ки аз ҷониби қавми худ дурӯггӯ ҳисобида мешавӣ. Пеш аз ту паёмбароне буданд, ки аз тарафи қавмҳои худ монанди қавмҳои Нӯҳ (а), Од ва қавми Самуд, ҳамчунин аз тарафи қавми Иброҳим (а) ва қавми Лут (а) дурӯггӯ хонда шуданд. Аммо он пайғамбарон сабрро пеша карданд, то ин, ки Худованд дурӯғпиндорандагонро ба диёри нестӣ фиристонд. Пас, ту ҳам аз он паёмбарон пайравӣ кун ва сабру таҳаммул дошта бош.

وَأَصْحَابُ مَدْيَنَ وَكَذَّبَ مُوسَى فَأَمَلَيْتُ لِلْكَافِرِينَ ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ

فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ

**Ва асҳабу Мадян. Ва куззиба Мӯсā фа амлайту лил
кафирина ҷумма аҳазтуҳум. Фа кайфа кона накӣр. 44.**

**44. ва аҳли Мадян. Ва Мӯсорo (низ) дурӯггӯй шуморида шуд.
Пас, ба кофирон муҳлат додам, сипас, онҳоро гирифтoр кардам.
Пас, бингар, чӣ гуна буд уқубати Ман?**

Ва ҳамчунин аҳли Мадян- (қавми Шуъайб (а) пайғамбари худро дурӯггӯ пиндоштанд ва бо вучуди муъҷизаҳои бузурги раднопазир аз тарафи кофирон (Фиръавн ва атрофиёнаш) Мӯсо (а) низ дурӯггӯ пиндошта шуд. Пас, ба кофирон муҳлату фурсати имон овардан додем, вале онҳо ба пайғамбаронашон имон наоварданд. Сипас ба уқубату азоби аламноқ гирифтoрашон кардем.

Дар ҷумлаи охир Худованд бо истифҳоми тақрири гуфтааст, ки бингар, азоби Ман чӣ гуна буд? Магар дарднок набуд? Оё неъматҳои онҳоро ба уқубату азоби дарднок табдил накардем? Оё ободиҳои онҳоро ба вайронаҳо иваз насохтем? Пас, бо тақзибкунандагони Макка низ чунон хоҳем кард!

فَكَأَيُّ مِّنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ فِيهَا خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا وَبِئْسَ

مُعْطَلَةٌ وَقَصْرٍ مَّشِيدٍ ﴿٤٥﴾

**Фа ка аййи-м мин қарятин аҳлакнаҳа ва ҳия ҷолима-тун
фа ҳия ҳовиятун ғала ғурушиҳа ва биъри-м
муғаттала-ти-в ва қасри-м машид. 45.**

45. Чӣ басо деҳаҳоеро ҳалок сохтем, ки (аҳли) вай ситамгор буданд, пас, онҳо бар сақф (бом)-ҳои худ фуру афтоданд ва чӣ бисёр чоҳҳои об ва қасрҳои баланд мағтал (бекор) монданд.

Худованд дар ин оят аз саргузашти он гуна қавмҳо хабар додааст, ки бисёре аз шаҳрҳо ва сокинони онҳоро, ки мушрику ситамгор буданд бо азоби ҳамагир нобуд кардем, сипас деворҳои вайрону сақфҳои бомҳои иморатҳои онро бар Замин фуру рехтем. Ободиҳо хароб гаштанд, бисёр чоҳҳои оби онҳо беистифода монданд ва бисёр қасрҳои сар ба фалак кашида, ороста ва ғайрӣ шудаи онҳо ҳолӣ ва бе соҳиб монданд. Оё ин барои мардуми ибратомӯз кифоя нест? Оё дурӯғпиндорандагони суҳанҳои Муҳаммад (с), аз чунон сарнавишт барҳазар намешаванд ва ба худ намеоянд?

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ

يَسْمَعُونَ بِهَا فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي

الْصُّدُورِ ﴿٤٦﴾

**А-фа лам ясиру фи-л-арзи фа такуна лаҳум қулубу-й
яъқилуна биҳа ав азану-й ясмаъуна биҳа. Фа иннаҳа ла
таъма-л-абсору ва лакин таъма-л-қулубу-л-лати фи-с-
судур. 46.**

46. Оё дар Замин сайр накарданд, то онҳоро дилҳое бошад, ки ҳақиқатро фаҳм кунанд ё гӯшҳое дошта бошанд, ки онро бишнаванд? Ҳаройина, нобино намешаванд чашмҳо, валекин дилҳое, ки дар синаҳоянд, нобино мешаванд.

Сабаби нозилшавии ояти мазкурро Абдуллоҳ ибни Аббос (р) чунин гуфтааст: «Чун ояи 76-уми сураи «Исро», яъне «Ва, ҳарки дар ин дунё кӯр бошад, пас дар охират ҳам кӯр ва гумроҳтар хоҳад буд» нозил шуд, Абдуллоҳ ибни Мактум (р), ки шахси нобино буд, назди Расулуллоҳ омада гуфт: «Ё Расулаллоҳ! Пас ман, ки дар ин дунё кӯрам, оё дар охират ҳам кӯр хоҳам буд?». Дар ин ҷангом ҷузъи ин оят, яъне «... дар ҳақиқат чашмҳо кӯр намешаванд, вале дилҳое, ки дар синаҳоянд, кӯр мешаванд», нозил шуд.

Ҳоло Худованд дар ин оят барои ибрат мардумро ба сафар кардан ба гӯшаҳои гуногуни Замин амр кардааст, то диёрҳои вайронаи он умматҳои ситамгарро бубинанд ва аз он ҷазои сахте, ки бар сари онҳо омадасту онҳоро решакан сохтааст, панд бигиранд ва дарси ибраташон шавад. То ба сабаби мушоҳидаи ин падидаҳои иборатомӯз, дилҳояшон омода шавад, то битавонанд биандешанду ҳақиқатро бифаҳманд ва ногузир будани имон ба Худои якка ва ягонро дарёбанд. Ё гӯшҳое дошта бошанд, ки вақте пайғамбарҳояшон каломи Илоҳиро ба онҳо мерасонанд, нидои ҳақро бишнаванд.

Дар ҷумлаи охири ояти мазкур Худованд сабаби аслии масъалаҳои ҳақро дарк накардани мушрикони ва кофирони баён намуда гуфтааст, ки дар ҳақиқат кӯрӣ нобиноии чашм нест, балки нобиноии дил ва ақл аст. Пас, дили ҳар кас нобино бошад, бинад ҳам намеандешаду панд намегирад, аз мушоҳидаи чизҳои ибратангез ба худ намеояд ва дилҳое, ки дар синаҳои чунин афрод ҷой доранд, биноиро аз даст додаанд.

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَنْ يُخْلِفَ اللَّهُ وَعْدَهُ وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ

كَأَلْفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ﴿٤٧﴾

Ва ястаъчилунака би-л-ъазāби ва ла-й юхлифаллоҳу ваъдаҳ. Ва инна явман ъинда Раббика ка алфи санати-м мим ма таъуддун. 47.

**47. Ва ба зудӣ аз ту азобро металабанд ва Худо ваъдаи Худо
ҳаргиз хилоф нахоҳад кард. Ва ҳаройина, як рӯз назди
Парвардигори ту монанди ҳазор сол аст аз он чӣ шумо
мешуморед.**

Мушрикони асри Расулulloҳ (с) омадани азоби Худовандро шадидан инкор мекарданд, аз ин рӯ Аллоҳ таъоло дар ояти мазкур фармудааст, ки эй Муҳаммад (с) мушрикон бо истехзо ва махсара аз ту мехоҳанд азобе, ки онҳоро аз он метарсонӣ, зудтар ва пештар аз муҳлати ваъдашуда ба онон фиристода шавад. Онҳо бояд бидонанд, ки албатта, чунин азобе, ки барои онҳо ваъда шудааст, воқеъ хоҳад шуд, аммо дар замони муқарраршуда ва аз он таҷовуз намекунад. Худованд дар фуруд овардани азоб ба душманони Худ ва гиromӣ доштани дӯстони Худ ҳаргиз ваъдахилофӣ намекунад.

Дар охири ояти зери назар Худованд хабар додааст, ки як рӯз назди Павардигори ту баробар бо ҳазор соли дунё аст. Муфасссирон дар шарҳи ин қисми оят фикрҳои гуногунро баён кардаанд. Хулосаи фикри онҳо, валлоҳу аълам, чунин аст: “Мурод аз «рӯз назди Павардигор» рӯзи қиёмат аст, ки ба сабаби воқеъаҳои хатарнок, бим, ҳарос ва сахтӣ он рӯз ба қадре тӯлонӣ эҳсос мешавад, ки ҳазор сол менамояд”.

Эҳтимоли дигар ин аст, ки дар ҳақиқат ҳар рӯзи Қиёмат ба қадри ҳазор соли дунё аст. Дар «Ҷомеъ»-и Тирмизӣ ва «Муснад»-и Аҳмад аз ҳазрати Абӯ Ҳурайра (р) ривоят шудааст, ки рӯзе он ҳазрат ба фақирони муҳочир хитоб намуда фармуд: «Ман шуморо дар рӯзи қиёмат ба нури комил ба ин мужда медиҳам, ки шумо аз сарватмандон нисфи рӯз пештар ба Ҷаннат ворид мешавед ва ҳар рӯзе назди Худо ҳазор сол аст».

وَكَايْنِ مِّنْ قَرِيَةٍ أَمَلَيْتُ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ أَخَذْتُهَا وَإِلَى

الْمَصِيرُ

**Ва ка-айи-м мин қарятин амлайту лаҳа ва ҳия
зòлиматун сòмма аҳазтуҳа ва илайя-л-масìр. 48.**

**48. Ва басо деҳаҳое, ки ба онҳо муҳлат додем, ситамгор буданд,
синас, онҳоро гирифторм кардам, (зеро) бозгашти ҳама ба сӯйи
Ман аст.**

Дар ояти мазкур Худованд ҳушдор медиҳад, ки чи бисёр мардуми шаҳрхое буданд, ки кофиру мушрику ситамгор буданд, аммо Мо ба онҳо то ин ки ба худ оянд, мӯҳлат додем. Вақто ки фурсатро аз даст доданд, азобашон кардем. Ҳоло шумо бидонед, ки аз азоби Мо гурезе надоред ва дар ниҳоят бозгашти ҳамаи шумо ба сӯи Мо аст. Баъзе аз муфассирон гуфтаанд: “Ҳангоме ки Худованд ба қурайшиҳо мӯҳлат дод, онҳо нафаҳмиданд, балки хостори он шуданд, ки қабл аз замони муқарраршуда бар онҳо азоб фуруд ояд”. Ояи мазкур баёнгари он аст, ки ҳарчанд азоби пешиниён таъхир шуда буд, аммо баъдан омаду онҳоро нобуд сохт. Азоби қурайшҳо низ ба таъхир афтода бошад ҳам, ҳатман онро хоҳанд дид, ба таъхири азоби худ шод ва мағрур нашаванд.

قُلْ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اِنَّمَا اَنَا لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٤٩﴾

Қул ӯй айюҳа-н-нāсу иннамā ана лакум назиру-м мубīн. 49.

49. Бигӯ: «Эй мардум, қуз ин нест, ки ман барои шумо тарсонандаи ошкорам!».

Худованд дар ояти мазкур ба Расули Худ (с) фармуд, ки эй Муҳаммад, ба он мушрикони бигӯ, ки ман барои шумо фақат аз азоби Худо ҳушдордиҳанда ва тарсонандаи ошкор ҳастам». Вазифаи ман ин аст, ки шуморо огоҳ ва хабардор намоям. Овардани азоб ба ихтиёри ман нест, балки он дар ихтиёр ва тасарруфи Худост. Дар он рӯз Худованд амалҳои итоаткорон ва бадкоронро бо адли худ баррасӣ мекунад ва ҳар касро ба мақоме, ки муносиби ҳоли вай бошад, мерасонад. Мисол:

فَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَّرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٥٠﴾

Фа-л-лазīна āману ва ъамилу-с-сōлиҳāti лаҳум-м мағфирату-в ва ризқун карīm. 50.

50. Пас, ононе, ки имон оварданд ва корҳои шоиста карданд, онҳоро омӯрзиш ва рӯзиш нек.

Дар ояти мазкур Худованд ба муъминон мужда мерасонад, ки муъминони содиқе, ки имон ва амали солеҳ (нек)-ро бо ҳам ҷамъ карданд, дар назди Худои худ гуноҳхояшон бахшида мешавад ва дар Биҳишт рӯзиш неку фаровон насиби онҳост.

Баъзе амалҳои солеҳ (нек) инҳоянд: имон овардан, намоз хондан, рӯзаи моҳи рамазонро доштан, агар бой бошад, закот додан, ҳаҷ кардан, падару модар, устод, падар ва модари шавҳар

(зан)ро ҳурмат кардан, илм омӯхтан, ростқавл будан, ба ҳаққи мардум таҷовуз накардан, дар муомилоти молӣ хиёнат накардан, аз худ бузургонро ҳурмат намудан, ба хурдсолон раҳм кардан, аз гуноҳҳои бузург (кабира) дурӣ чустан, бо мардум хушгуфтору хушрафтор будан, ба мардум ва ҳамсоиягон некӣ кардан ва амсоли инҳо. Хулоса, иҷрои он корҳое, ки шариъати Ислом онҳоро лозим доништааст, амали солеҳ ҳисобида шудааст.

وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعْجِزِينَ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿٥١﴾

Ва-л-лазӯна саъав фӣ айъатинā муъъҷизинā улъаика асҳāбу-л-ҷаҳим. 51.

51. Ва касоне, ки (бо заъми худ) дар оқиз намудан ва радди оятҳои Мо саъй намуданд, аҳли Дӯзаханд.

Маънои ояти мазкур аз тарҷумааш хело фаҳмост, локин бо таври муфасссал эзоҳи он чунин аст. Шахсоне, ки мардумро аз иҷрои фармонҳои Худованд манъ мекунанд, дар дурӯғ ҳисобидани оятҳои Мо (Худованд) мекӯшанд, мардумро аз пайравӣ ба Пайғамбар боз медоранд ва мепиндоранд, ки бо ин кӯшишу саъйи худ Моро оқиз карда аз муҷозоти Мо мегурезанд ва Мо наметавонем азобашон кунем, иштибоҳи бузург мекунанд. Ин пиндору гумонашон нодуруст аст. Бе ҳеҷ шакку шубҳа онҳо аҳли Дӯзаханд.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّى أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ ۖ فَيَنْسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللَّهُ آيَاتِهِ ۖ وَاللَّهُ

عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٢﴾

Ва мā арсалнā миң қаблика ми-р-расули-в ва лā набиийин иллā узā таманнā алқа-ш-шайтону фӣ умнийятиҳи фа янсахуллоҳу мā юлқи-ш-шайтону с̣умма юҳкимуллоҳу айъатиҳ. Валлоҳу Ђалимун Ҳаким. 52.

52. Ва нафиристодем, пеш аз ту ҳеҷ расуле ва на ҳеҷ соҳиби ваҳй (наби)-е, магар он, ки чун дар хондани оятҳои мо маиғул мешуд ва орзуе ба хотир мебаст, шайтон дар орзуи вай чизе аз шубҳа

*меафганд. Пас, Худо он чӣ шайтон андохтааст, мансух (дур)
мекунад, сипас, Худовад оятҳои худро муҳкам мекунад ва Худо
донои боҳикмат аст,*

Муфасссирон гуфтаанд: «Расул касе аст, ки Худованд ӯро ҳамроҳи шариати нав фиристод ва ба таблиғи он шариат ӯро маъмур гардонид. Аммо набӣ касе аст, ки маъмур шуда аст, то мардумро ба шариати паёмбаре, ки қабл аз вай буд, даъват кунад ва бар вай китоби махсусе нозил нашуда аст. Муфасссирон дар тафсири ин ҷузъи оят, яъне «...орзуе ба хотир мебаст, шайтон дар орзуи вай чизе аз шубҳа меафканд.» ихтилофи назар доранд. Ба фикри мо, нақли ихтилофи онҳо дар ин китоб лозим нест. Хоҳишмандон метавонанд тафсили онро аз дигар тафсирҳо пайдо кунанд. Аммо беҳтарин эзоҳе, ки муфасссирон, дар шарҳи мазмуни ояти таҳти назар додаанд, ин аст, ки аз қадимулайём одат буда аст, ки ҳар гоҳ набӣ ва ё расул суханеро баён мекард ва ё оятҳои Аллоҳро барои мардум мешунавонид, шайтон, хусусан шайтонҳои инсӣ (инсонҳои шайтонсифат) нисбат ба баъзе аз он суханҳо дар қалби мардум васваса, шак ва шубҳа пайдо мекарданд ва бо орогани куфру эҷоди муҳолифат ба фармони пайғамбарон, дар роҳи даъвати ҳақ, монеъаҳо эҷод мекарданд.

Ҳоло, Худованд дар ин оят барои тасалли ҳотири Пайғамбар (с), валлоҳу аълам, чунин гуфтани аст, ки эй Муҳаммад, аз душмани қавмат озурдахотир набош, зеро равиши ҳама пайғамбарон ҳамин аст. Ин, ки бо иғвои шайтон бо шумо муҷодала (кашма каш) мекунад, ин ҳодисаи нав нест, балки пеш аз Шумо ҳар расул ва ё паёмбареро Мо мефиристодем, албатта, бо ин қисса (имтиҳон) рӯ ба рӯ мешуданд.

Сипас Худованд шубҳаҳои воридкардаи шайтонро бо далели равшан рад мекунад ва мазмуни оятҳои хешро бештар мустаҳкамтар мегардонад. Аллоҳтаъоло дар хусуси ин эътирозҳо комилан доноӣ ва дар омӯзонидани посухи он ба пайғамбарони худ комилан ҳаким аст. Барои маълумоти бештар ба эзоҳи оёти 19-20-уми сураи «Наҷм» муроҷиат шавад.

Имрӯза кӯшишҳои бархе аз гумоштағони масеҳият ва яҳудият дар эҷоди шубҳаҳо, пахши дурӯғҳо ва таъвили нодурусти баъзе аз оятҳои Қуръони низ аз қорҳои чунин шайтонҳост, ки алҳамдулиллоҳ, ба дасти олимони мусулмони мубориз (ин шубҳаҳои бепоӣ)-и онҳо беасар сохта мешавад. Ояти зер мазмуни ин оятро пай мегирад.

لِيَجْعَلَ مَا يُلْقَى الشَّيْطَانُ فِتْنَةً لِلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ وَالْقَاسِيَةِ

قُلُوبُهُمْ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿٥٣﴾

Лияҷъала ма̇ юлқи-ш-шайтону фитната-л лил лази̇на фи қулубиҳим-м маразу-в ва-л-қосияти қулубухум. Ва инна-з-залимину лафи шиқоқим баъид. 53.

53. то Худо он чӣ шайтон афгандааст дар ҳаққи ононе, ки дар дилҳои онҳо беморист ва касоне, ки дилҳои онҳо сахт аст, балое (озмун)-е бигардонад. Ҳаройина, ситамгарон (дар бораи ҳақ) дар муҳолифати дурударозанд,

Дар идомаи ояти қаблӣ Худованд дар ин оят фармудааст, ки дар асл дар дилҳои мунофиқон ва мушрикони бемории шакл ва шубҳа вучуд дорад. Онҳо аз хайр чунон дуранд, ки ба дуртарин нуқтаи гумроҳӣ расидаанд.

Илова бар ин, Аллоҳтаъоло васваса ва шубҳаҳои воридкардаи шайтонҳои ҷинӣ ва инсиро барои мунофиқон василаи озмоиш қарор додааст. Онҳо огоҳ нашуданд, балки шакку шубҳа ва ноҳақ (ботил)-ро ба дараҷаи яқин бовар карданд. Онҳо комилан сангдил буда, ҳатто бо ёди Худо ҳам ниҳодашон нарма намешавад. Наъзу биллоҳ.

وَلْيَعْلَمَ الَّذِينَ أَوْتُوا الْعِلْمَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَيُؤْمِنُوا بِهِ فَتُخْبِتَ

لَهُ قُلُوبُهُمْ وَإِنَّ اللَّهَ لَهَادِ الَّذِينَ ءَامَنُوا إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٤﴾

Ва ли яълама-л-лази̇на уту-л-ъилма аннаҳу-л ҳаққу ми-р-Раббика фа юьмину биҳи фатухбита лаҳу қулубухум. Ва инналлоҳа ла ҳади-л-лази̇на аманӯ илā сироти-м мустақим. 54.

54. ва то ононеро ки ълм дода шудааст, бидонанд, ки он ваҳй рост ва аз ҷониби Парвардигори ту аст, пас, ба он имон оранд ва дилҳояшон барои Худо ниёш (тавозуъ) кунад. Ва ҳаройина, Худованд муъминоро ба сӯи роҳи рост ҳидояткунандааст.

Ин афсонаҳои сохтаи ҳодисаи «ғароник» чунонки дар ояти 20-уми сураи «Наҷм» мегузарад ва ин васвасаҳои шайтонҳои инсӣ ва

чинӣ валлоҳу аълам, барои он аст, ки то касоне ки нисбат ба дини Худованд ва оятҳои Ӯ илм дода шудаанду огоҳанду ҳақро аз ботил, ваҳйро аз васвасаҳои шайтонӣ ҷудо карда метавонанд, бидонанд, ки ин ваҳйе, ки аз ҷониби Парвардигори ту нозил шудааст, ҳақ аст. Ба он имон оваранд ва дар имонашон мустаҳкаму пойдор бимонанд.

Баракси мушрикону мунофиқон, ки дилҳояшон аз васвасаи шайтон бемор аст, дилҳои муъминон аз таъсири оятҳои қуръонӣ оромиш меёбад, фурутан ва нарма мегардад. Зеро Худованд муъминонро танҳо намегузорад, балки онҳоро ба сӯи роҳи рост ҳидоят мекунад, роҳе, ки саҳеҳ ва дар он ҳеҷ қачӣ, гумроҳӣ дида намешавад.

وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِّنْهُ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً أَوْ

يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ يَوْمَ عَقِيمٍ

Ва лā язāлу-л-лазӯна кафару фӯ миряти-м минҳу ҳаттā таътияҳуму-с-сāъату бағтатан ав яътияҳум ъазāбу явмин ъақим. 55.

55. Ва ҳамеша кофирон аз он ваҳй дар шубҳа бошанд, то вақте ки ба онҳо ногаҳон қиёмат биёяд ё уқубати рӯзи ақим (наҳс) ба онҳо сарозер шавад.

Худованд дар ин оят хабар додааст, ки қиёмат баногоҳ фаро мерасад ва мушрикону кофирони беҳабарро ғофилгирашон мекунад. Онҳо дар бораи ин Қуръон дар шак ва шубҳаанд. Дар мазмуни дигар оятҳо омадааст, ки ҳаргиз қавмеро Худованд дучори азоб ва нобудӣ накардааст, магар дар ҳолати сармастӣ, ғурур ва фуру рафтанишон дар нозу неъмат. Пас, инсонҳо ба неъматҳои Худованд мағрур нашаванд ва аз роҳи ҳақ (роҳи шариати Ислом) берун нараванд, то дучори офати ногаҳонии Худованд нагарданд.

Хулоса, мушрикони то омадани рӯзи «ақим» рӯзе, ки баъд аз он рӯзи дигар нест, мункири Қуръон ва дар шубҳаанд. Абӯ Сауд гуфтааст: «Одатан ҳар рӯз рӯзи баъди «мезояд», пас рӯзе, ки баъд аз он рӯзи дигаре нест, «ақим», яъне «нозо» аст ва он рӯз, рӯзи қиёмат аст».

اَلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِلّٰهِ تَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا

الصّٰلِحٰتِ فِيْ جَنّٰتٍ النَّعِيْمِ ﴿٥٦﴾

**Ал мулку явмаиџи-л-лиллāҳи яҳкуму байнаҳум. Фа-л
лазӯна āманӯ ва ѓамилу-с-сōлиҳāти фӯи ҷаннāти-н-
наъим.56.**

**56. Подшоҳи он рӯз Худост, ки миёни онҳо ҳукм мекунад. Пас,
ононе, ки имон оварданд ва корҳои шоиста карданд, дар
бӯстонҳои пурнеъмат бошанд.**

Подшоҳӣ ва ҳукмронӣ дар рӯзи ақим (қиёмат) фақат аз они Худост, барои Ё ҳеҷ маслиҳатгар лозим нест. Ҳеҷ кас бо Ё таъоло маҷоли мунозира ва муноқиша кардан надорад. Танҳо Худованд кори бандагонашро бо адолат ҳукм ва расидагӣ мекунад. Муъминонро ба Биҳишт ва кофиронро ба Дӯзах равона хоҳад кард. Дар натиҷа касоне, ки ба якка ва ягонагии Худованд ва пайғамбарии Муҳаммад (с) имон овардаанд, корҳои нек (солеҳ) анҷом доданд ва ҳукмҳои шариати Исломиро риоя кардаанд, неъматӣ ҳамеша пойдорро соҳиб мегарданд ва дар боғҳои пур аз нозу неъматӣ Биҳишти анбарсиришт сокин хоҳанд шуд.

Дар ояти баъдӣ бори дигар сухан аз аҳволи кофирон ба миён омадааст.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَاُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿٥٧﴾

**Ва-л-лазӯна кафарӯ ва каззабӯ би āйāтинā фа улāика
лахум ѓазāбу-м муҳин. 57.**

**57. Ва касоне, ки кофир шуданд ва оятҳои Моро дурӯғ
шумориданд, он ҷамоъатро азоби хоркунанда бошад.**

Худованд дар ин оят аз оқибати кори кофирон хабар додааст, ки барои касоне, ки ба Аллоҳтаъоло куфр варзиданд, мавҷудияти Ёро инкор карданд ё ба Зот ва ё ба сифатҳои Ё чизеро шарик қоил шуданд ё пайғамбарони Худоро дурӯғӯ ҳисобиданд ва бар замми ин оятҳои қуръониро дурӯғ шумориданд, манзилгоҳи азоб (оташ)-и хоркунанда хоҳад буд.

وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ قُتِلُوا أَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللَّهُ رِزْقًا

حَسَنًا وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٥٨﴾

**Ва-л-лазӣна ҳаҷару фӣ саби́лиллаҳи сӯмма қутилӯ ав
мату ла ярзуқаннаҳумуллоҳу ризқан ҳасанā. Ва
инналлоҳа ла Ҳува Ҳайру-р-Розиқин. 58.**

58. Ва касоне ки дар роҳи Худо ҳиҷрат карданд, пас кушта
шуданд ё худ бимурданд, ҳаройина, Худо онҳоро рӯзи неқ диҳад.
Ва ҳаройина, Худо беҳтарини рӯзидиҳандагон аст.

لَيَدْخِلْنَهُمْ مُدْخَلَ رِضْوَانِهِ ۖ وَإِنَّ اللَّهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿٥٩﴾

**Ла юдхиланнаҳум-м мудхала-й ярзавнаҳ. Ва инналлоҳа ла
Ъалимун Ҳалим. 59.**

59. Албатта, онҳоро ба ҷойгоҳе дарорад, ки аз он хушнуд
шаванд. Ва ҳаройина, Худо донои бурдбор аст.

Худованд дар чандин оятҳои қаблӣ, аз он ҷумла ояти 26-уми
ҳамин сура саранҷоми кори муъминонро баён фармуд, вале дар
ин оятҳо (58,59) як ҷамъияти пешқадам ва мумтозро ба таври хос
зикр намуда гуфтааст, ки ба касоне, ки дар роҳи Худо хонаву
ватани худро гузошта, барои талаби ризои Худо ҷилои ватанро
ихтиёр намуда, аз Макка ба Мадина ҳиҷрат карданд (ва ҳамчунин
касоне, ки дар роҳи Худо хона ва кошонаи хешро тарк карда,
ҳиҷрат кардаанд) ва ё касоне, ки бо кофирон ҷиҳод карданду
кушта шуданд ё дар ҳоли ҳиҷрат бо марги табиӣ дар бистари марг
аз олам гузаштанд Худованд, дар Биҳишт ризқи нақӯ медиҳад.

Баъзе аз муфасссирон гуфтаанд: “Мурод аз дарёфти рӯзии неқ
дар Биҳишт, барои ин гурӯҳ баъди ғавташон ва пеш аз
барпошавии Қиёмат аст, зеро онҳо зиндаанд ва дар пешгоҳи
Парвардигорашон рӯзӣ меҳӯранд.” Барои маълумоти бештар ба
ояти 27-уми сураи «Оли Имрон» муроҷиъат шавад.

Дар ҳадиси шариф омадааст: «Касе, ки дар роҳи Худо кушта
шавад ва ё дар роҳи Вай бидуни қатл, вафот кунад, дар подош
ҳарду шариканд».

Бегумон Худованд беҳтарин рӯзидиҳанда аст ва ба онҳо беҳисоб рӯзӣ мебахшад.

Илова бар он, ки шаҳидон дар Биҳишт аз неъматҳо бархурдор мешаванд, ба ҷойгоҳе, ки писанди онҳост ва ба хосташон мувофиқтар аст, оварда мешаванд, ки мислашро на чашме дида, на гӯше шунида ва на аз фикру хаёли касе гузаштааст.

Албатта, Худованд ба дараҷаҳои амалкунандагон ва мартабаҳои ҳуқуқи онҳо донову бурдбор аст. Агар хоҳад бо фазли Худ аз гуноҳ ва кӯтоҳии гунаҳкорон мегузарад ва онҳоро бо шитоб азоб намекунад.

﴿ذَٰلِكَ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ بِهِ ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لَيَنْصُرَنَّهُ اللَّهُ﴾

إِنَّ اللَّهَ لَعَفُوءٌ غَفُورٌ

✽**Залик. Ва ман ъақаба би мишли ма ъуқиба биҳи сумма бугия ъалайҳи ла янсураннаҳуллоҳ. Инналлоҳа ла Ёафуввун Гафур. 60.**

60. (Ҳукм) ин аст. Ва ҳар, ки ба монанди он чӣ ўро изо дода шуда буд, дар пайи изои золим афтад, баъд аз он бар вай бори дигар ситам карда шавад, ҳаройина, Худо ўро нусрат хоҳад дод.

Ҳаройина, Худо бахшояндаи меҳрубон аст.

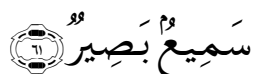
Муфасссирон сабаби нозилшавии ин оятро чунин баён кардаанд: «Ояи мазкур дар бораи гурӯҳе аз саҳобагон (р) нозил шуд, ки дар моҳи муҳаррам бо ҷамъе аз мушрикони рӯ ба рӯ шуданд. Дар он асно мусулмонон аз мушрикони хоҳиш карданд, ки ин моҳест, ки дар он ҷангу задухӯрд мумкин нест, биёед, бо мо наҷангед, аммо мушрикони напазируфтанд ва ворида майдон ҷанг шуда ба мусулмонон таҷовуз карданд. Онгоҳ мусулмонон бо онон ҷангиданд ва Худованд онҳоро бар мушрикони нусрату иноят фармуд».

Ҳамоно ояи мазкур нозил шуд, ишоратан дар он Худованд фармуд, ки оре, ҳукм ҳамин аст, ки (агар) ҳар кас золибро ба андозаи зулме, ки бар вай расидааст, наафзуда ҷазо диҳад, сипас бори дигар он золим бар вай (мазлум) ситам кунад, ваъдаи Худованд аст, ки мазлумро бар он таҷовузгари ситампеша, албатта, ёрӣ хоҳад дод.

Бо ибораи дигар, агар душман аз сабаби баробар интиқом гирифтани мазлум дар ғазаб шуда бори дувум зулм кунад, Худованд ба ёрии чунин мазлум ваъда дода аст. Аммо мавриди писанди Худованд он аст, ки бар зулми аввал сабр кунад, гузашт намояд ва интиқом нагирад, хуб аст, зеро Худованд бо камоли қудрате, ки бар интиқом гирифтани дорад боз раҳми бандагони Худро меҳураду онҳоро мебахшаду афв мекунад.

Аз мазлумро ёрӣ додани Худованд набояд дар шак шуд, зеро Худованд дар ояти зер фармудааст, ки..

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ يُوَلِّجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُوَلِّجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَأَنَّ اللَّهَ

**Зāлика би анналлоҳа йӯличу-л-лайла фи-н-наҳāри ва
йӯличу-н-наҳāра фи-л-лайли ва анналлоҳа Самӣъум
Басӣр.61.**

**61. Ин (ёри) ба сабаби он аст, ки Худо (қодир аст) шабро дар
рӯз дарорад ва рӯзро дар шаб дарорад ва ба сабаби он аст, ки
Худо шунаво ва бино аст.**

Ёри додани Худованд мазлумро ба сабаби он аст, ки Худованд ба ҳар чи хоҳад қодирӣ тавоноист. Аз нишонаҳои тавоноии комили Ӯ таъоло он аст, ки шабро дар рӯз ва рӯзро дар шаб дармеорад. Яъне шабро дар зимистон аз ҳисоби рӯз ва рӯзро аз ҳисоби шаб дар тобистон меафзояд. Пас, Зоте, ки чунин ҳодисаи бузургро меофарад, оё наметавонад мазлумонро ёри диҳаду аз ҷанги золимон онҳоро раҳо намояд ва мазлумонро бар золимон ғолиб гардонад? Албатта, метавонад! Бегумон ва бе ҳеҷ шакку шубҳа, новобаста аз дараҷаи қувваи золим, Худованд ба ёри додани мазлум қодир аст.

Инчунин Худованд Зотест, ки ҳамаи гуфтаҳои бандаҳоро мешунавад, аз аҳволи ҳамаи онҳо бохабар аст ва ҳеҷ чиз аз Ӯ таъоло пӯшида нест аз он ҷумла дуо, фарёди мазлум ва бедодгариҳои золимон. Пас, мазлумро бе ёру ёвар, итоаткорро бе подош ва гунаҳкорро бе ҷазо намегузорад.

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِن دُونِهِ هُوَ

الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٦٢﴾

Зāлика би анналлоҳа Ҳува-л-ҳаққу ва анна мā ядъуна мин дӯниҳи ҳува-л-бāтилу ва анналлоҳа Ҳува-л Ёалийю-л-Кабӯр. 62.

62. Ин (нусрат) ба сабаби он аст, ки Худо ҳақ аст. Ва он чӣ кофирон ба ҷуз Вай меҳонанд, ботил аст ва (ба сабаби он аст, ки) Худо баландмартабаву бузургқудрат аст.

Ёрии Худованд ба мазлумон ба он сабаб аст, ки Худованд тавоност, ҳеҷ қудрат маҷоле надорад ба Худо заҳмате расонад. Худованд маъбудӣ (илоҳӣ) бар ҳақ аст ва дар вучуди Худ ниҳоят комил аст. Дини вай ҳақ, ёрӣ додани дӯстонаш бар зидди душманони Худ ҳақ, ваъдаи Вай низ ҳақ аст. Аллоҳтаъоло бо иродаи худ офаранда ва барҳамзанандаи ҳама мавҷудот аст. Ҳама чиз бо иродаи Ў ва дар қаламрави Ўст.

Он чи мушрикону кофирон дар баробари Ў чизеро (бутҳо ва ғайраро) мепарастанд, ботилу ноҳаққу бекора аст. Он бутҳо, на дар дунё ва на дар охира, тавоне надоранд, ки аз парастандагони худ дифоъ кунанд.

Худованд баландмартабаву баландқадр аст. Болотару бузургтар ва баландқадртар аз Ў чизи дигаре нест. Худованд аз ҳама нуқсонӣ айбҳо, аз шарикӣ ҳамто пок ва зоти Муқаддас аст. Ояти зер ин маъноро идома медиҳад:

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَتُصْبِحُ الْأَرْضُ مُخْضَرَّةً

إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿٦٣﴾

Алам тара анналлоҳа анзала мина-с-самāи мāан фа тусбиҳу-л-арзӯ мухзәрраҳ. Инналлоҳа латифун хабиър. 63.

63. Оё надидӣ, ки Худо аз Осмон обро фуруд овард, пас, Замин сарсабз шуд? Ҳаройшина, Худованд лутфкунандаи доноост.

Дар ояти мазкур дигар нишонае аз нишонаҳои қудрати Худованд зикр гардида, Худованд хос ба Расули Худ (с) ва ба таври умум ба дигарон хитоб намуда гуфтааст, ки ай шунаванда,

магар намедонӣ, ки Худо бо қудрати худ аз абр (осмон) боронро фуруд меоварад, пас бар асари он гиёҳон мерӯянд, Замини хушкида ва пажмурда сарсабзу хуррам мегардад? Пас, Вай дақиқу бориқбин аст ва ба ҳар чизи майда ва бузург ихота дорад. Аз он чи барои тадбир ва сомондиҳии корҳои бандагонаш лозим аст, бо лутфи Худ огоҳу бохабар аст.

لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٦٤﴾

Лаху ма фи-с-самāvāti ва ма фи-л-арз. Ва инналлоҳа ла Ҳува-л-Ғанийю-л-Ҳамид. 64.

64. Ёрост он чӣ дар осмонҳост ва он чӣ дар Замин аст. Ҳаройина, Худо бенаёзи сутудакор аст.

Тамоми мавҷудоти осмонҳо (Коинот) ва Замин офарида ва мулки Ёст. Фармонравой дар онҳо низ аз онӣ Ёст. Метавонад мувофиқи хоҳиши Худ фармонравой кунад. Ё таъоло ба чизе мӯҳтоҷ нест. Ҳама мӯҳтоҷи ризқу рӯзии Ёянд. Дар ҳама ҳол Худованд сазовори ҳаргуна ситоишу сипос аст. Хитоби Худованд дар ояти зер идома дорад.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُم مَّا فِي الْأَرْضِ وَالْفُلَّكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ

وَيُمَسِّكُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ

لَرْءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿٦٥﴾

Алам тара анналлоҳа сахҳара лакум-м ма фи-л-арзи ва-л-фулка таҷри фи-л-баҳри би амриҳи ва юмсику-с самāа аһ тақаъа ъала-л-арзи илла биизниҳ. Инналлоҳа би-н-наси ла-Рауфу-р-Раҳим. 65.

65. Оё надидӣ, ки Худо барои шумо он чӣ дар Замин аст, мусаххар сохт ва киштиҳоро мусаххар кард, ки бо фармони Ё дар дарё мераванд? Ва Ё Осмонро, аз он ки бар Замин бияфтад, нигоҳ медорад, магар ба дастури Худ. Ҳаройина, Худо дар ҳақи мардум бахшандаи меҳрубон аст.

Дар ояти мазкур дигар неъматҳои Худованд номбар гардида, фармудааст, ки эй инсони хирадманд! Оё намедонӣ, ки Худо бо

вучуде ки на ба шумо ва на ба дигаре эҳтиёҷ дорад, бо лутф ва шафқати Худ тамоми чизҳои Заминиро, ки инсон дар зиндагии худ ба онҳо муҳтоҷ аст, муҳайё кардааст ва онҳоро барои инсонҳо мусаххар (ром) гардонидаст?

Баъзе аз муфасссирон гуфтаанд: «Дар асл мавҷудоти Заминӣ таҳти фармони инсон нестанд, бинобар дастури Худованд онҳо мусаххар-(ром) шудаанду хидмати инсонро анҷом медиҳанд, эҳтиёҷи ӯро мебароранд».

Ҳамчунин Худованд киштиҳоро, барои шумо ром гардонид, ки дар бахрҳо бо фармони Ӯ шино мекунад; Худованд осмонро (Коинотро) бо тамоми мавҷудоти кайҳонӣ ва қонунҳои таъсири байниҳамдигарии онҳоро ба тарзе офарид, ки дар фазо бе ягон сутун (таъягоҳ)-и зоҳирӣ дар мадори худ устуворанд ва ба Замин фурӯ намеафтанд, магар онҳо, ки Павардигори олам худааш хоҳад, мисли афтиши шиҳоб (метеор) ё ҷангоми барпошавии қиёмат.

Дар охири ояти мазкур омада аст, ки Худованд барои инсонҳо бисёр бахшояндаву меҳрубон аст. Оре! Агар Худованд низоми оламро ба ин тартиб намесоخت, чӣ гуна инсон зиндагии худро идома медод. Пас, бояд инсон доимо шукргузори неъматҳои бепояи Парвардигор бошад.

وَهُوَ الَّذِي أَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ ﴿٦٦﴾

**Ва Ҳува-л лазӣ аҳйакум сўмма юмйтукум сўмма
юҳййкум. Инна-л-инсана ла кафур. 66.**

**66. Ва Ӯ Он (Худо) аст, ки шуморо зинда кард, пас, шуморо
бимиронад ва боз шуморо зинда кунад. Ҳаройина, одамӣ носипос
аст.**

Ӯст он Худое, ки шумо дар аввал вучуд надоштед, шуморо офарид ва зиндагӣ бахшид. Ҷангоми ба поён расидани умратон шуморо мемиронад ва барои муҳосибаи амалҳои нек ва бадатон боз дар қиёмат шуморо аз нав зинда мекунад.

Дар ҷумлаи охири ояти мазкур бо таъкид Худованд ба гурӯҳи инсонҳои ношукру қадрношинос ва саркаш муроҷиат кардааст, ки дар воқеъ, бо вучуди соҳиби ин қадар неъматҳои бешумор гаштан бахусус соҳиби бузургтарин неъмат, ки ҳаёт аст, инсон қадршиносӣ намекунад боз инкор мекунаду аз кифру ширк боз намеояд.

Бо ривояти Ибни Аббос (р) манзур аз инсон дар ин ҷо танбеҳи фарди кофир ва мушрик аст. Валлоҳу аълам.

لِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا هُمْ نَاسِكُوهُ فَلَا يُنْزِعُ عَنْكَ فِي الْأَمْرِ وَاَدْعُ

إِلَىٰ رَبِّكَ إِنَّكَ لَعَلَىٰ هُدًى مُّسْتَقِيمٍ

Ли кулли умматин ҷаъалнā маъсакан ҳум нāсикуҳ. Фалā юнāзиъуннака фи-л-амр. Вадъу илā Раббик. Иннака лаъалā ҳуда-м мустақим. 67.

67. Барои ҳар уммате шариатеро муайян кардем, ки онҳо барои он амалкунандаанд, пас, бояд, ки бо ту дар ин кор низоъ нақунанд, ва мардумро ба сӯйи Парвардигори хеш бихон! Ҳаройина, ту ба роҳи рост ҳастӣ.

Вақто ки шариати нав нозил шуд, аз сабаби он ки дар равиши одатҳои аҷдодии мушрикони ин ҳукмҳо вуҷуд надошт, онҳо дар ҳукмҳои шариати исломӣ ихтилофу низоъ ва баҳсҳо мекарданд. Ҳоло Худованд барои ин гуна инсонҳо хабар додааст, ки барои ҳар уммате аз умматҳои гузашта шариати хосеро муайян намудем, то онҳо ба он амал ва пайравӣ кунанд. Аммо пайравӣ аз он шариат, то замоне барои он уммат дуруст буд, ки шариати дигаре аз тарафи Худованд барои мардум наёмада бошад. Ҳар гоҳ шариати дигаре меомад, бояд аз он шариат пайравӣ мекарданд.

Масалан, Таврот шариати уммате буд, ки аз замони ба пайғамбарӣ баргузида шудани Мӯсо (а) то замони ба пайғамбар баргузида шудани Исо (а) дар амал ҷорӣ буд. Инҷил шариати уммате буд, ки аз замони пайғамбарии Исо (а) то замони пайғамбарии Муҳаммад (с) қонуни динии замони худ буд. Қуръон барои қавми алоҳида не, балки барои кулли башарият фиристода шадааст. Дар он асосҳои шариати Ислом зикр шудааст. Шариати мусулмонон шариате аст, ки ба Муҳаммад (с) фиристода шуд ва он охири шариат аст ва то барпошавии қиёмат амалкунандааст.

Дар давоми оят Худованд ба Муҳаммад (с) хабар додааст, ки пас, дар ин амру ҳукмҳои Қуръону шариати Ислом набояд мушрикони бо ту ихтилофу низоъ кунанд. Ҳама мардуми ҷаҳон бояд аз он пайравӣ кунанд. Ба ҳеҷ кас ҳақ дода намешавад, ки бо ҳукмҳои Қуръон (шариати Ислом) ихтилоф, низоъ, кашмакашиҳо ва чуну чаро кунад.

Бегумон, ту дар роҳи рост ҳастӣ, ҳеҷ қачие дар он роҳ нест. Тамоми мардумро, аз он ҷумла ин гурӯҳи мушрикони саркашро ба сӯи дини Худо ва ба сӯи имон ва ба яктопарастӣ даъват кун.

وَإِنْ جَدُّ لَوْكَ فَقُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٦٨﴾

Ва иӢ ҷадалӯка фа қулиллаҳу аъламу би маътаъмалӯн. 68.

68. Ва агар бо ту ҷидол кунанд, бигӯ: «Ба он чӣ мекунед, Худо донотар аст.

Худованд дар ояти таҳти назар мушрикон ва кофиронро таҳдид намуда онҳоро аз душманӣ бо Муҳаммад (с) барҳазар дошта, фармудааст, ки агар баъд аз пешниҳоди ҳуҷҷату далелҳои раднопазир ва равшан шудани ҳақ дар амри дин бо ту боз ба низоъ ва душманӣ бархезанд, кори онҳоро ба Худо бисупор ва ба онҳо бигӯ, ки Худо аз амалҳои зишту саркашиё, ки шумо мекунед огоҳтар аст ва дар муқобили ин амалҳои бади шумо чӣ ҷазо муъайян кардааст, Худаш донотар аст.

اللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٦٩﴾

Аллоҳу яҳкуму байнакум явма-л қийамати фӣ маъ кунтум фӣҳи тахталифӯн. 69.

69. Худо рӯзи қиёмат миёни шумо дар он чӣ дар он ихтилоф мекунед, ҳукм хоҳад кард».

Дар ояти мазкур Худованд хабар додааст, ки дар мавриди ихтилофи муъминон ва кофирон дар амри дин, рӯзи қиёмат, ки рӯзи бартараф шудани ихтилофхост, Худованд доварӣ мекунад, ҳақ ва ноҳақро аз ҳам ҷудо намуда ҳукм менамояд. Мушрикон ва кофирон онҳо ҳақ ва ноҳақро хоҳанд шинохт, вале афсӯс дигар ба дунё бозгашт нест, то онҳо худро ислоҳ кунанд.

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّ ذَلِكَ فِي كِتَابٍ ﴿٧٠﴾

إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٧١﴾

**Алам таълам анналлоҳа яъламу маъ фи-с-самъи ва-л аръ.
Инна зъалика фӣ китāб. Инна зъалика ъалаллоҳи ясър. 70.**

**70. Оё надонистӣ, ки ҳарчи дар Осмон ва Замин аст, Худо
медонад! Ҳаройина, ин ҳама дар китобе сабт шудааст. Ҳамоно,
ин ҳама бар Худо осон аст.**

Дар ояти мазкур Худованд бо истифҳом (савол)-и тақрирӣ ба Расулуллоҳ (с) муроҷиат намуда гуфтааст, ки ай Муҳаммад (с), оё надонистӣ, ки Худованд ҳамаи он чи дар осмону Замин ҳаст, медонад? Бе ҳеҷ шаку шубҳа ту медонӣ, ки илми Худованд танҳо бо донишани амалҳои мушрикони маҳдуд нест, балки илми илоҳӣ Осмон (коинот), Замин, ҳама чизҳо ва муносибатҳои воқеаҳои дар бар мегирад. Аз илми Худованд заррае маълумот пӯшида нест. Худованд аз ҳама чиз огоҳ аст. Бинобар ҳикмати танҳо ба Худованд маълум ҳама воқеаҳо мутобиқи илми илоҳӣ дар китоби махсус, «Лавҳу-л- маҳфуз» сабт шудаанд ва низ тамоми амалҳои авлоди Одам дар дафтари амалҳо (номаи амалҳо)-и онҳо навишта шуда аст.

Рӯзи қиёмат ҳар кас мувофиқи амалҳои худ аз тарафи Аллоҳ таъоло доварӣ мешавад. Ин ҳама маълумоти бешуморро доништану навиштан ва мувофиқи мутобиқи он ва ҳар як инсонро доварӣ кардан назди Худованд осон аст, ҳеҷ мушкилие надорад.

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَمْ يَنْزَلْ بِهِ سُلْطَانًا وَمَا لَيْسَ لَهُمْ بِهِ

عِلْمٌ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ ﴿٧١﴾

**Ва яъбудуна мин дуниллаҳи маъ лам юназзил биҳи
султoна-в ва маъ лайса лаҳум биҳи ъилм. Ва маъ ли-ъ-
зoлимина мин-н-насър. 71.**

**71. Ва ба ҷуз Худо чизро ибодат мекунанд, ки Худо ҳуҷҷате бар
он фуру нафиристодааст ва онҳоро бар суботи он донише ҳам
нест. Ва ситамгоронро ҳеҷ ёридиҳандае нест.**

Мушрикони (кофирон) аз рӯи тақлиди кӯр-кӯрона ба аҷдои гузаштаи худ бутонро мепастананд ва ҳол он ки барои ҳақ будани ин амалашон ҳеҷ далели илмӣ, ақлӣ ва нақлӣ надоранд. Онҳо надонистанд, ки бузургтарин зулм ва беинсофӣ ин аст, ки ба Худованди воҳиди қаҳҳор бутони худсохтро шарик қарор додан

аст. Ин тоифаи золимони беинсоф бояд хуб ба ёд дошта бошанд, ки ин «худо»-ёни худсохташон асло азоби Аллоҳро аз сари онҳо дур карда наметавонанд ва ҳеҷ касе ба онҳо дар он замон ёрӣ ва ҳамдастӣ карда наметавонад.

وَإِذَا تُلِيٰ عَلَيْهِمْ ءَايَاتُنَا بَيِّنَاتٍ تَعْرِفُ فِي وُجُوهِ الَّذِينَ كَفَرُوا

الْمُنكَرَ يَكَادُونَ يَسْطُونَ بِالَّذِينَ يَتُلُونَ عَلَيْهِمْ ءَايَاتُنَا

قُلْ أَفَأُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِّنْ ذَٰلِكُمُ النَّارُ وَعَدَهَا اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَبِئْسَ

الْمَصِيرُ ﴿٧٢﴾

Ва иза туглаъ ъалайҳим айātунā баййинāтиҳ таърифу фи вуҷуҳи-л-лазīна кафару-л-мункар. Якāдуна ястūна би-л-лазīна ятлунаъ ъалайҳим айāтинā. Қул афаунаббикум би шарри-м мин зāликум. Ан-нāру ваъдаҳаллоҳу-л-лазīна кафару ва биъса-л-масīр. 72.

72. Ва чун бар онҳо оятҳои возеҳ омадаи Мо хонда шавад, дар рӯйҳои ин кофирон нохуширо мешиносӣ, наздик аст, ки бар касоне, ки бар онҳо оятҳои Моро меҳонанд, ҳамла кунанд. Бигӯ: «Оё шуморо ба нохуштар аз ин хабар диҳам? -Он Дӯзах аст. Худо онро бар кофирон ваъда додааст ва вай чӣ қойи бад аст!».

Дар асре, ки Қуръон ба Расулulloҳ (с) нозил мешуд, вақто ки оятҳое, ки ба ягонагии Худованд ва ҳукмҳои қотеъ далолаткунандаро ба мушрикони хонда мешуд, дар симои онҳо осори инкор, ҳашм ва турушрӯи мушоҳида мешуд. Аз шиддати ғазаб ва нохушӣ наздик буд, ки ба муъминоне, ки бар онҳо Қуръонро меҳонданд, ҳамлавар шаванд ва ононро бизананд. Худованд дар идомаи ояти мазкур ба Расулulloҳ (с) фармуд, ки ба онҳо (мушрикони) бигӯ, ки оё ба шумо бадтар аз он чизе, ки ҳоло шумо иҷрои онро меҳоҳед, хабар диҳам? Хабаратон бод, ки он қойи баде, ки бозгашти шумост, Дӯзах аст, ки Худованди қаҳҳор онро, барои кофирон (мушрикони) омода сохта ва ваъда ҳам дода, гуфтааст, ки Дӯзах қойгоҳи хеле баде аст, ки дар охир мушрикони ба он мепайванданд.

يَأْتِيهَا النَّاسُ ضُرْبَ مَثَلٍ فَاَسْتَمِعُوا لَهُ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ
مِن دُونِ اللَّهِ لَن يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوْ اجْتَمَعُوا لَهُ وَإِنْ يَسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ
شَيْئًا لَا يَسْتَنْقِذُوهُ مِنْهُ ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ ﴿٧٣﴾

Ий айюҳа-н-насу зуриба маъсалун фастамиъу лаҳ. Инна-л-лазйна тадъуна мин дуниллаҳи ла-й яхлуқу зубаба-в ва лавичтамаъу лаҳ. Ва ий яслубҳуму-з-зубабу шай-ал ла ястанқизуҳу минҳ. Заъуфа-т-толибу ва-л-матлуб. 73.

73. Эй мардум, достоне падид оварда шуд, пас, онро бишавед, ҳамоно касонеро, ки ба чуз Худо меҳонед, магасеро офарида натавонанд, агарчи барои он ҳама чамъ шаванд ва агар он магас аз онҳо чизеро бирабояд, онро (аз он магас) халос карда натавонанд, ҳам толибу ҳам матлуб натавонанд.

Дар ояти мазкур Худованд барои қабех будани бутпарастӣ ва сабуқақлии мушрикон мисолеро баён кардааст, ки бояд онро ҳушёрона ва бо диққат бишаванд, нодуруст будани ақидаашонро бифаҳманд, аз ин амали зишт даст кашанд ва ба сӯи тавҳид (яктопарастӣ) бозгарданд.

Дар идомаи ояти мазкур Худованд гуфтааст, ки эй мардум (мушрикон), он бутҳоро, ки шумо тавоно ва корсоз меҳисобед, чунон оқиз ва натавонанд, ки фаразан агар ҳама бутҳои ҷаҳон якҷо чамъ шаванд, хоҳанд, ки як чизи заъифу хурде монанди магасеро биофаранд, офарида наметавонанд. Ҳатто он зарраи ночизе, ки аз дастархони мушрикон магас мебарад, бозгардононида наметавонанд. Пас онҳо чӣ гуна ба шумо ризқ медиҳанд ва шуморо аз офатҳо, бемориҳо ва аз ҷазоҳои Аллоҳи ягона нигоҳ медоранд? Оё бутҳоро баробари Худованди Офаридгор ҳисобидан нишонаи беҳаёгӣ ва камақлии инсон нест?

Хулоса, матлуб (бутҳо) нисбат ба магас заъиф ва толибон (парастандагони бутон) заъифтаранд, зеро чунин чизи ҳақир ва заъифро «илоҳ» ва «ҳоҷатбарор»-и худ сохтаанд.

Пас маълум мешавад, ки мушрикон....

مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٧٤﴾

**Мā қадаруллоҳа ҳаққа қадриҳ. Инналлоҳа ла Қавийюн
Ъазиз. 74.**

**74. Худоро он чӣ лоиқи ҳаққи таъзими Ў буд, таъзим накарданд.
Ҳаройина, Худо тавонои ғолиб аст.**

Худованд дар ин оят аз ҳоли мушрикони хабар дода фармудааст, ки мушрикони он қадар камақлу носипосанд, ки қадри Худои якка ва ягонаро нашинохтанд. Ба таври шоиста Аллоҳтаъолоро таъзим ва ибодат накарданд. Сангу чӯбҳои нотаваон ва бешууру ҳақирро шарикӣ дар баробари Худои ниҳоят қодиру тавоно қарор доданд. Агар боақлу бофаҳм буданд, чаро қадри Худовандро нашинохтанд?

Дар охир бо таъкид Худованд ду исми сифати худро баён карда, фармудааст, ки ҳаройина, Худованд Зотест тавоно ва ғолиб, ҳеҷ чиз наметавонад Ӯро дармонда ва нотаваон гардонад.

اللّٰهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ

سَمِيعٌ بَصِيرٌ

**Аллоҳу ястафи мина-л малъикати русула-в ва мина-н-
на̣с. Инналлоҳа Самъуъ Баси̣р. 75.**

**75. Худо фиристодаеро аз фариштагон ва аз мардум
бармегузинад. Ҳаройина, Худо шунавову бино аст.**

Гурӯҳе аз мушрикони меғуфтанд: “Пайғамбар набояд аз навъи инсон бошад.” Худованд дар ояти мазкур ин фикри нодурустро инкор намуда фармуд, ки Худо аз байни фариштагон пайғамбароне чун Ҷабраил интихоб мекунад, то барои расонидани ваҳй ба пайғамбарон восита шаванд. Инчунин аз навъу ҷинси инсонҳо пайғамбароне интихоб мекунад, то дини Аллоҳтаъолоро ба мардум таблиғ кунанд. Барои ба ҳайси пайғамбар баргузида шудан фаришта будан шарт нест. Худованд аз ҷинси фариштагон барои фариштагон ва аз ҷинси инсонҳо барои инсонҳо пайғамбар таъйин мекунад, ҳуқуқи интихоби пайғамбарон аз онҳо Худост. Ба ҳар чизе ки мушрикони меғӯянд, Худованд комилан шунаво ва комилан биноост. Ҳар садое ки бошад, мешунавад ва ҳар чизеро мебинад. Мувофиқи адолати худ ба онҳо муъомила мекунад ва таъми адолату фазли худро ба бандагон мечашонад.

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ ۖ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٧٦﴾

Яъламу ма байна айдиҳим ва ма халфаҳум. Ва илаллоҳи турҷаъу-л-умур. 76.

76. Медонад он чӣ пеши рӯи онҳост ва он чӣ паси пушти онҳост. Ва (ҳама) корҳо ба сӯи Худо бозгардонида мешаванд.

Ояти мазкур зикри сифатҳои Аллоҳтаъолоро идома дода фармудааст, ки Худованд амалҳои ҳозира ва ояндаи бандагонашро медонад ва амалҳои гузаштаи онҳоро низ медонад. Ҳеҷ амале аз илми Худованд пӯшида нест. Ҳамаи бандагон ҳамроҳи амалҳояшон оқибат ба сӯи Худованд баргардонида мешаванд, онҳо мувофиқи он амалҳо ба бандагони Худ подоши мувофиқ хоҳад дод.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا

الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تَفْلِحُونَ ﴿٧٧﴾

Йӓ айюҳа-л-лазӯна ӓмануркаъу васҷуду ваъбуду Раббакум вафъалу-л-хайра лаъаллакум туфлиҳун. 77.

77. Эй муъминон, рукӯ ва сачда кунед ва Парвардигори худро ибодат кунед ва корҳои некӯ бикунед, умед аст, ки растагори шавед.

Муфасссирон гуфтаанд: “Баъди хондани ояти 18-уми ҳамин сура, ки қаблан гузашт, бо иттифоқи ҳамаи имомон як сачда воҷиб аст.” Аммо дар бораи воҷиб будани сачдаи тиловат баъди хондани ояти 77-ум онҳо бо ҳам ихтилофи назар доранд. Назди Имом Аъзам, Имом Молик ва Суфёни Саврӣ баъди хонданӣ ин оя сачдаи тиловат воҷиб нест, зеро зикри сачда дар ин ҷо бо рукӯ ҳамроҳ омада аст, мурод аз он намоз аст. Назди Имом Шофеъӣ, Имом Аҳмади Ҳанбал ва ғайра дар ин оя ҳам мисли ояти 18-ум сачдаи тиловат лозим аст.

Бо назардошти гуфтаҳои муфасссирон, валлоҳу аълам, маънои оят чунин аст: “Эй касон (муъминон)-е, ки имон овардаед, намозеро, ки Худованд барои шумо амр карда аст, барпо бидоред, инчунин тамоми ибодатҳоеро, ки барои шумо Худованд амр кардааст бачо оред ва корҳои нек (хайр)-ро анҷом диҳед. Бо

итифоқи тамоми имомҳо беҳтарини амалҳои нек, иҷрои фарзҳо, воҷибҳо ва суннатҳост, баъд нафлҳо ва баъд риояи одобу ахлоқи исломӣ. Мисли хондани намозҳои нафл (таҳаҷҷуд ва ғайра), рафтуомад бо ҳешовандон, нафъ расонидан ба мардум ва...». Ин амалҳо инсонро ба Худо наздик мекунад. Умед аст, ки рӯзи қиёмат ба воситаи амалҳои некатон шомили раҳмат ва ризои Аллоҳ таъоло қарор гиред ва аз неъматҳои охират баҳравар шавед.

Парвардигоро, бо лутфу карамат ҳамаи муъминони бо амалро ва дар қатори онҳо мо бандагони ғарқи гуноҳу осиятро аз неъматҳои охират баҳровар гардон! Омин!

وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ ۚ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي

الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ ۚ مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ ۚ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ

وَفِي هَذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ ۚ

فَأَقِمْوَا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ مَوْلَاكُمْ فَنِعْمَ

الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٧٨﴾

Ва ҷаҳиду филлаҳи ҳаққа ҷиҳадиҳ. Ҳуваҷтабакум ва ма ҷаъала ъалайкум фи-д-дини мин ҳараҷ. Миллата абйкум Иброҳим. Ҳува саммакуму-л-муслимина мин қаблу ва фи ҳазъа ли якуна-р-расулу шаҳидан ъалайкум ва такуну шуҳадъа ъала-н-нас. Фа ақиму-с-салата ва ату-з-заката ваътасиму биллаҳи Ҳува мавлакум. Фа ниъма-л-мавлā ва ниъма-н-насиr.78.

78. Ва дар роҳи Худо набард кунед, чунон набарде, ки барои Худо сазовор бошад! Вай шуморо баргузид ва дар дин бар шумо ҳеҷ тангӣ нагирифт, дини падари шумо - Иброҳимро барои шумо (маируъ кард), Худо шуморо пеш аз ин «мусалмон» ном ниҳод ва дар Қуръон низ, то ин Пайғамбар бар шумо гувоҳ бошад ва шумо бар дигар мардум гувоҳ бошед, пас, намозро барпо доред ва

закотро бидиҳед ва ба Худо чанг занед! Ў Худо (мададгор)-и шумо аст, пас, некӯ Худованд ва некӯ мададгор аст!

Дар шарҳи калимаи «ҷиҳод» муфасссирон чунин гуфтаанд: Барои ба даст овардани мақсад сарф кардани тамоми нерӯ ва тобовардан ба душвориҳоро ҷиҳод гӯянд. Калимаи «муҷоҳада» ҳар гуна кӯшишро аз ҷумла: кӯшиши забонӣ, қаламӣ, молӣ ва ҷисмониро низ шомил аст. Ҷиҳод се навъ аст: ҷиҳод бо душман (монанди ҷангидан бо кофирон, ки ватани мусулмононро забт кардаанд), ҷиҳод бо шайтон, ҷиҳод бо нафси худ ва муқобила бо хоҳишҳои нодурусти он.

Худованд фармудааст, ки дар роҳи ризои Худо бо мол, забон ва ҷон ҳолисона ҷиҳод кунед ва ба мубориза бархезед. Ҳамчунин дар иҷрои амрҳои Худо тамоми қувват ва имкониятро сафарбар намоед. Барои ислоҳи нафс (ботин) ва зиндагонии дунё ва охирати худ ҳолисона чунон заҳмат кашед ва чунон кӯшиш кунед, ки сазовори бандагӣ бошад.

Худованд барои нусрат ва ёрии дини Худ аз байни тамоми халқҳо мусулмононро интихоб кард, комилтарин шариату бузургтарин Пайғамбар (с)-ро ба онҳо ихтисос дод ва дар иҷрои ҳукмҳои дини Худ ҳеҷ душворӣ ё саҳтиеро қарор надод, ҳамчу барномаи зиндагӣ шариъати осонеро барои шумо пешниҳод намуд. Худованд дар дини Ислом мушкилие нагузошт, ки бардоштани он душвор бошад. Ҳатто дар ҳолатҳои махсус чун беморӣ, сафар ва ғ. ҳаргуна осониҳоро рухсат дод ва гуфт, ки ин дин дини падаратон – Иброҳим (а) аст. Онро бигиред, зеро динест ҳақ, рост, муътадил ва устувор. Худованд дар китобҳои пешин ва дар Қуръон шуморо «мусулмон» ном ниҳод ва розӣ шуд, ки Ислом дини шумо бошад. Фаҳриддини Розӣ фармудааст: «Худованд дар китобҳои қабл аз Қуръон ва дар ин Қуръон фазл ва бартариӣ шуморо (яъне уммати Муҳаммад (с)-ро) бар дигар миллатҳо баён кард ва шуморо бо ин ном гиromӣ номид. Пас чун ин шараф ва кароматро ба шумо ихтисос дода аст, шумо ҳам таклифи Ў-ро рад накумед». То ин Пайғамбар бо таблиғу расондани Қуръон бар шумо гувоҳ бошад ва шумо ба дигар умматҳо низ гувоҳ бошед, ки пайғамбаронашон шариъати Илоҳиро ба онҳо расониданд. Вақте ки Аллоҳ таъоло шуморо бо чунин эҳсони бузург мушарраф гардонид аст, пас бояд намозро барпо доред ва закотро бидиҳед.

Дар ҳама корҳо фақат ба Худо таъя ва эътимод кунед. Як зарра ҳам аз роҳи ҳақ набояд берун рафт, аз фазлу марҳамати Ў кӯмак бихоҳед. Боварии том дошта бошед, ки Худованд молику

ёру мададгори беҳтарини шумост. Аллоҳтаъоло дар ҳамаи сифатҳои Худ баркамолу бемонанду беҳамто ва некӯ мададгор аст.

Поёни сураи «Ҳач» ва лиллоҳил ҳамд.

Сураи Муъминун

Сураи «Муъминун» дар Макка нозил шуда аз 118 оят иборат аст.

Номгузории сураи мазкур бо калимаи «Муъминун», валлоҳу аълам, барои он аст, ки ному ахлоқ ва фазилати некӯи муъминонро ёдовар мешавад. Ҳамчунин фазилатҳоеро номбар мекунад, ки касе ба онҳо амал намояд, дар Ҷаннат сатҳи Фирдавси аълоро соҳиб мегардад.

Мавзӯи аслҳои дини Ислом, чун тавҳид (Аллоҳ таъолоро якка доништан) ва набувват (Муҳаммад (с)-ро пайғамбари барҳақ доништан) ва маъод (ба охир расидани ин дунё, барпошавии қиёмат, аз навзиндагардонӣ ва ғ.)-ро сураи мазкур дар бар гирифтааст.

Сура бо баёни шартҳои растагории (озодшавӣ аз азоби Дӯзах ва дохилшавӣ ба Ҷаннат) инсонҳо оғоз гардида, баъдан далелҳои қудрат ва ягонагии Аллоҳро, ки ҳар инсонӣ оқил ҳамарӯза онҳоро мисли офариниши инсон, ҳайвонҳо, наботот, Коиноти бо ситорагон оросташуда ва ғайра мушоҳида менамояд, баррасӣ мекунад. Дар идомаи оятҳои ин сура, барои тасаллиии Расулаллоҳ (с) то ин, ки аз озори мушрикони ва кофирони дилгир нашавад, қиссаи пайғамбарони пешин чун Нӯҳ (а), Ҳуд (а), Мӯсо (а) ва Исо (а) нақл шудааст.

Дар бораи душмании кофирони Макка низ сухан меравад, ки чӣ гуна бо вучуди далелҳои равшан боз ҳам бар зидди ҳақ ба мубориза бархостанд. Дар идома оятҳои ин сура бо далелҳои раднопазир ҳақ будани барпошавии рӯзи қиёмат, аз навзиндагардонидани ҳама инсонҳо, гирдовариҳои инсонҳо дар саҳрои қиёмат барои бозпурсӣ аз ақида ва амалҳои дар дунё содиркардашон сухан меравад.

Бо баёни аҳволи мардум дар рӯзи қиёмат сура ба охир мерасад. Дар он рӯз мардум ба ду гурӯҳ тақсим мешаванд, гурӯҳи некбахтон ва гурӯҳи бадбахтон. Дар он рӯз ҷуз имон ва амали некӯ